

Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας

Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Αττικής

*Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Αττικής -
«Social Network Αττική»*

«ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ ΦΟΡΕΙΣ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗΣ ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ»

Ιανουάριος 2024

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 1 ^ο : Θεωρητικό πλαίσιο - Οριοθέτηση Εννοιών	5
1.1 Η έννοια της κοινωνικής επανένταξης.....	5
1.2 Η κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων ατόμων.....	5
1.3 Η έννοια και οι διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των αποφυλακισμένων ατόμων	6
1.4 Ο κοινωνικός στιγματισμός.....	8
1.5 Η Υποτροπή	9
1.6 Θεσμικά προβλήματα της κοινωνικής επανένταξης.....	10
1.7 Φορείς κοινωνικής επανένταξης αποφυλακισμένων	11
Κεφάλαιο 2 ^ο : Μεθοδολογία έρευνας	15
2.1 Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικά Ερωτήματα.....	15
2.2 Μεθοδολογική προσέγγιση	15
2.3 Δείγμα.....	16
2.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων.....	17
2.5 Ερευνητικό Εργαλείο.....	17
2.6 Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων.....	18
2.7 Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας	18
Κεφάλαιο 3 ^ο : Βασικά ευρήματα της έρευνας - Ανάλυση Συνεντεύξεων	20
3.1 Θεματική ανάλυση δεδομένων.....	20
3.2 Ερευνητικοί άξονες και ερευνητικά ερωτήματα.....	23
3.2.1 Σκιαγράφηση των αποφυλακισμένων ατόμων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης.....	23
3.2.2 Δράσεις και προγράμματα των φορέων επανένταξης	29
3.2.3 Προβλήματα κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων.....	37
3.2.4 Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών - Αλλαγές στη μετασφρονιστική πολιτική	40
Κεφάλαιο 4 ^ο : Συμπεράσματα - Προτάσεις.....	43
Βιβλιογραφία	48
Παράρτημα Ι-Ερωτηματολόγιο Έρευνας	51

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1: Κωδικοποίηση συνεντεύξεων των υπευθύνων φορέων επανένταξης αποφυλακισμένων.....	21
Πίνακας 2: Μέση Ηλικία αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ	27

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Φύλο αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ.....	27
Διάγραμμα 2: Εκπαιδευτικό επίπεδο αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ.....	27
Διάγραμμα 3: Οικογενειακή Κατάσταση αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ.....	28

Εισαγωγή

Οι αποφυλακισμένοι είναι μια κοινωνική ομάδα με ποικίλα χαρακτηριστικά, διαφορετικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες. Βγαίνοντας από τη φυλακή, οι πρώην κρατούμενοι θα πρέπει να αντιμετωπίσουν ζητήματα, όπως η αναζήτηση στέγης, εργασίας, οικονομικά προβλήματα, καθώς και τις συνέπειες του εγκλεισμού. Παράλληλα, η κοινωνική στιγματοποίηση μπορεί να καταστήσει δύσκολη την επανένταξή τους στην κοινωνία.

Η κοινωνική επανένταξη είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, που βασίζεται σε δύο κύριες αλληλοσυνδεόμενες παραμέτρους: την αποχή από την παραβατική δράση και τη μείωση της υποτροπής. Συνεπώς, είναι απαραίτητη μια ολοκληρωμένη προσέγγιση με τη δημιουργία προγραμμάτων υποστήριξης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, την παροχή ευκαιριών απασχόλησης, την πρόσβαση σε ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες και τη μείωση του κοινωνικού στιγματισμού.

Η βασική προβληματική που εξετάζεται σε αυτή την έρευνα επικεντρώνεται στην κοινωνική επανένταξη των ατόμων που εξέρχονται από τις φυλακές με την ανάλυση όλων των παραγόντων που επηρεάζουν αυτή τη διαδικασία.

Η έρευνα διαρθρώνεται σε τέσσερα (4) κεφάλαια.

Στο 1^ο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της κοινωνικής επανένταξης, παρουσιάζεται το μείζον ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού των αποφυλακισμένων ατόμων και οι διαστάσεις του, καθώς και οι έννοιες του στιγματισμού και της υποτροπής. Ακολούθως, καταγράφονται τα θεσμικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά την αποφυλάκιση και αποτελούν εμπόδια στην ομαλή επανένταξη και γίνεται αναφορά στους φορείς που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στους υπευθύνους των φορέων επανένταξης.

Στο 3^ο κεφάλαιο παρατίθενται τα βασικά ευρήματα που προέκυψαν μέσα από τη θεματική ανάλυση των συνεντεύξεων.

Τέλος, στο 4^ο κεφάλαιο διατυπώνονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας.

Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικό πλαίσιο- Οριοθέτηση Εννοιών

1.1 Η έννοια της κοινωνικής επανένταξης

Η κοινωνική επανένταξη είναι ένας όρος που αναφέρεται στις πολιτικές και τις πρακτικές που στοχεύουν στην ένταξη και την ενσωμάτωση ατόμων ή ομάδων που αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό ή περιθωριοποίηση στην κοινωνία. Αποσκοπεί στη δημιουργία ίσων ευκαιριών, την προώθηση της συμμετοχής και την εξάλειψη των διακρίσεων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι όλα τα μέλη της κοινωνίας έχουν πρόσβαση σε αναγκαίους πόρους και υπηρεσίες για μια αξιοπρεπή ζωή.

Η έννοια έχει εξελιχθεί και αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της ιστορίας αντικατοπτρίζοντας τις κοινωνικές ανάγκες της κάθε εποχής. Αν και οι ακριβείς όροι και οι προσεγγίσεις μπορεί να διαφέρουν, η ιδέα της κοινωνικής επανένταξης έχει ρίζες σε πολλές κοινωνικές και πολιτικές φιλοσοφίες. Σε γενικές γραμμές, αναφέρεται στη διαδικασία που επιτρέπει σε άτομα που έχουν απομακρυνθεί από την κοινωνία λόγω διάφορων παραγόντων, όπως παραβατική συμπεριφορά, εθισμοί, ανεργία ή άλλες δυσκολίες, να ενσωματωθούν ξανά στην κοινότητα και να γίνουν παραγωγικά μέλη της. Επίσης, περιλαμβάνει την αντιμετώπιση των προκαταλήψεων και των διακρίσεων που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που έχουν απομονωθεί ή αποκλειστεί από την κοινωνία. Προωθεί, επιπλέον, την κοινωνική συνοχή και την ολοκλήρωση των ατόμων στην κοινωνία, προσφέροντάς τους την ευκαιρία να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων και στις διαδικασίες που αφορούν τη ζωή τους και την κοινότητά τους.

Η έννοια της κοινωνικής επανένταξης ενισχύθηκε στη δεκαετία του 1970, όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε πολιτικές με στόχο την ένταξη και την αποκατάσταση των κοινωνικά εξαθλιωμένων ομάδων. Στη συνέχεια, επεκτάθηκε και στο πλαίσιο των «κοινωνικών προγραμμάτων» που αναπτύχθηκαν σε πολλές χώρες, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της κοινωνικής συνοχής. Από τότε, η κοινωνική επανένταξη έχει γίνει ένα σημαντικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Πολλές χώρες και διεθνείς οργανισμοί εφαρμόζουν προγράμματα και πολιτικές που στοχεύουν στην κοινωνική επανένταξη, με έμφαση στην προώθηση της ισότητας, της συμμετοχής και της ευημερίας για όλους τους πολίτες.

1.2 Η κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων ατόμων

Σε ό,τι αφορά τα **αποφυλακισμένα άτομα** και τη διαδικασία ένταξής τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, έχει επικρατήσει να αποκαλείται «κοινωνική επανένταξη», ένας όρος που αναμφισβήτητα εμπεριέχει βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις και ο οποίος επικράτησε διαχρονικά σε πλήθος άλλων εναλλακτικών (Γιοβάνογλου, 2006).

Για παράδειγμα, στην εξέλιξη της έννοιας στο χώρο του ποινικού δικαίου, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με την εμφάνιση του θετικισμού, παρατηρήθηκε μια αλλαγή στην προσέγγιση της ποινής και του επιστημονικού ενδιαφέροντος σχετικά με τον εγκλεισμό. Αντί να επικεντρώνεται αποκλειστικά στην ανταπόδοση της πράξης, η προσοχή στράφηκε προς τη βελτίωση του δράστη. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, υπήρξαν προσπάθειες εφαρμογής διαφόρων προγραμμάτων επανένταξης των κρατουμένων, αλλά στη δεκαετία του 1970 αυτά κρίθηκαν ανεπαρκή. Στη συνέχεια, ο επιστημονικός διάλογος επικεντρώθηκε στα χαρακτηριστικά των φυλακών που δυσχεραίνουν την επανένταξη των δραστών. Επίσης, η επανένταξη του δράστη πλέον συνοδεύεται από το σεβασμό στα δικαιώματα και την προσωπικότητά του, ενώ θεωρείται καθήκον του κράτους να υποστηρίξει τους αποφυλακισμένους.

Τα σωφρονιστικά πρότυπα, τα οποία διαμορφώνονται με βάση τη γενικότερη ή ειδικότερη βαρύτητα που αποδίδεται στο σκοπό της ποινής, αναμφισβήτητα συνιστούν βασικούς πυλώνες σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών που αφορούν στην κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων και ως εκ τούτου η συνεισφορά τους στην επιτυχία ή αποτυχία μιας στοχευμένης δέσμης πολιτικών είναι σημαντική. Η κοινωνική επανένταξη συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα των ίδιων των πολιτών και η συνταγματική θεμελίωση του δικαιώματος των αποφυλακιζόντων πολιτών στην κοινωνική τους ένταξη στηρίζεται στο Άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος (Γιοβάνογλου, 2006).

Κλείνοντας, διαπιστώνεται ότι η οριοθέτηση της έννοιας της κοινωνικής επανένταξης είναι σύνθετη, καθώς περιλαμβάνει πολλές πτυχές και παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική αποκατάσταση των ατόμων (όπως την εκπαίδευση, την απασχόληση, την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και κοινωνική προστασία, τη στέγαση, καθώς και την προστασία και στήριξη ευάλωτων ομάδων). Ωστόσο, η επιδίωξη της παρούσας έρευνας είναι η διαδικασία αυτή για τους τέως κρατούμενους να νοηθεί ως μία ενότητα που ξεκινά από την περίοδο της κράτησης, όπως και η πλήρης αποδοχή της, ως αρχής της αντεγκληματικής πολιτικής και ως καθήκοντος ενός σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου.

1.3 Η έννοια και οι διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των αποφυλακισμένων ατόμων

Ο κοινωνικός αποκλεισμός και κατ' επέκταση η ανάγκη για επανένταξη αποτελεί μια συνθήκη που συνδέεται με δομικούς κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Η επιτήρηση και η καταστολή που επεκτείνεται πέρα από τα όρια της φυλακής μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του φαινομένου για τους πρώην κρατουμένους. Υπάρχει μια κυκλική μορφή κοινωνικού αποκλεισμού που επηρεάζει τους αποφυλακισμένους. Η ποινική τιμωρία στέλνει τα άτομα στη φυλακή, όπου ο χρόνος που περνούν εκεί μπορεί να χαρακτηριστεί ως «νεκρός» όσον αφορά τις ευκαιρίες εκπαίδευσης και ανάπτυξης. Όμως

μετά την αποφυλάκιση, οι δυσκολίες επανένταξης και οι συνέπειες του εγκλεισμού μπορεί να επιδεινώσουν την κατάσταση που ήδη αντιμετωπίζουν.

Συγκεκριμένα, ερχόμενοι αντιμέτωποι με πλήθος προβληματικών καταστάσεων ως προς την επανένταξή τους στη κοινωνική ομάδα (προκαταλήψεις, στερεότυπα, οικονομικά ζητήματα – επαγγελματική αποκατάσταση, αλλά και κοινωνικά, συναισθηματικά και ψυχολογικά ζητήματα), μειώνονται οι ευκαιρίες για συμμετοχή σε δραστηριότητες και κοινωνικά δίκτυα. Έτσι η **απώλεια της κοινωνικής θέσης** αποτελεί επιβλαβή συνέπεια του στίγματος και της κοινωνικής απαξίωσης των συγκεκριμένων ατόμων. Ειδικότερα, στην περίπτωση του αποφυλακισμένου, που αποτελεί μια από τις **βασικότερες διαστάσεις - συνέπειες** του αποκλεισμού, παρατηρείται πως δύσκολα γίνεται αποδεκτός από το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας εξαιτίας της γενικευμένης άποψης της εγκληματικής φύσης του ατόμου, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων (γενικότερη αίσθηση φόβου). Αυτό έγκειται στο γεγονός της έλλειψης εμπιστοσύνης στην επιτυχή λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος, αλλά και στην **ελλιπή εκπαίδευση του κοινωνικού συνόλου** σε ζητήματα απώθησης πάγιων αντιλήψεων και αποδοχής ατόμων με διαφορετική στάση ζωής ή επιλογών – οι οποίες πολλές φορές είναι αναγκαστικές.

Παραδείγματα ευάλωτων και μειονεκτούντων ομάδων που κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό και τον πιθανό κίνδυνο αφαίρεσης κοινωνικοπολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων είναι πρώην χρήστες ναρκωτικών, μειονότητες όπως οι Ρομά, νέοι, μετανάστες με φθίνουσες γλωσσικές δεξιότητες κ.ά.

Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Οι **διαστάσεις** του κοινωνικού αποκλεισμού στα αποφυλακισμένα άτομα απαντούν σε βασικούς τομείς που συμβάλλουν στην προσωπική και κοινωνική ταυτότητα και την αξιοπρεπή διαβίωση.

Στέγαση: Η έλλειψη στέγης αποτελεί μια σύνθετη συσχέτιση προσωπικών, οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Ανάμεσα στους παράγοντες που οδηγούν στην έλλειψη στέγης συγκαταλέγεται και ο εγκλεισμός στη φυλακή, όπου η εμπλοκή με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης προκαλεί εμπόδια στην εξεύρεσή της. Ένας επιπρόσθετος παράγοντας που συμβάλλει στην έλλειψη στέγης θεωρείται ο ιδρυματισμός και ο επιβαλλόμενος αυστηρά δομημένος τρόπος ζωής μέσα στη φυλακή. Η έλλειψη στέγης καθιστά αδύνατη την απαιτούμενη σταθερότητα και τη συμμετοχή στην εκπαίδευση / κατάρτιση ή την είσοδο στην αγορά εργασίας, συνιστώσες που αποτελούν βασική προϋπόθεση της επιτυχημένης επανένταξής τους.

Οικογενειακοί δεσμοί - Κοινωνική Απομόνωση: Παράλληλα προβλήματα, ενδέχεται να είναι η απώλεια οικογενειακών δεσμών και ο επερχόμενος στιγματισμός. Αρκετοί αποφυλακισμένοι αντιμετωπίζουν την απώλεια της επαφής με την οικογένεια και τον κοινωνικό τους περίγυρο, όπου μια τέτοια κατάσταση, έστω και αν διαρκεί για σύντομο

χρονικό διάστημα, προκαλεί δυστοκίες στην επανένταξή τους. Πέρα από την υλική βοήθεια που μπορεί να προσφερθεί από το οικογενειακό περιβάλλον, η διατήρηση των σχέσεων θα είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στη συναισθηματική - ψυχολογική υποστήριξη. Έρευνες δείχνουν ότι άτομα που δέχονται αυτού του τύπου την υποστήριξη εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχούς επανένταξης.

Εργασία: Πολύ συχνά, αποφυλακισμένα άτομα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην οικονομική τους ευημερία, στην ένταξη στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση στη συμμετοχή τους στην κοινωνία. Η έλλειψη σταθερής εργασίας και οι μορφές ανασφάλειας στην απασχόληση συντείνουν ή και χειροτερεύουν την ήδη υπάρχουσα αποσταθεροποίηση τους, αφού δυσκολεύονται να προγραμματίσουν το μέλλον τους και να επιτύχουν οικονομική ανεξαρτησία. Ένα από τα εμπόδια είναι και το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της φυλάκισης το άτομο απείχε από την αγορά εργασίας και την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων που θα το βοηθούσαν να αποκατασταθεί επαγγελματικά. Εν τέλει, ένα πολύ μικρό ποσοστό καταφέρνει να βρει εργασία και οι παράγοντες που σχετίζονται με αυτήν τη δυσκολία είναι οι ακόλουθοι:

- Ελλιπής εκπαίδευση και γνωστικές ικανότητες
- Ελλιπής επαγγελματική εμπειρία
- Ενδεχόμενη κατάχρηση ουσιών
- Σωματικά / ψυχολογικά προβλήματα υγείας

Εκπαίδευση: Η έλλειψη πρόσβασης σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες και οι περιορισμοί στην παιδεία, ειδικότερα για εκείνους που περνούν μεγάλα διαστήματα εντός των τειχών μπορούν να οδηγήσουν σε μακροπρόθεσμη αποκλεισμένη κατάσταση. Θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί, ότι τα άτομα που ανήκουν σε μειονότητες βιώνουν δυσκολίες στην πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση λόγω πολιτισμικών διαφορών, γλωσσικών εμποδίων και έλλειψης υποστήριξης εντός και εκτός φυλακής.

Υγεία: Η υγεία αποτελεί μια σημαντική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η έλλειψη πρόσβασης σε πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη μπορεί να αποκλείσει τα άτομα από την απαραίτητη φροντίδα και αγωγή για τη διατήρηση της υγείας τους. Ιδιαίτερα σοβαρή είναι η απουσία και ο περιοριστικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης και πληροφόρησης σε υγειονομικά θέματα, όπως και σε θέματα ψυχικής υγείας. Ένα ακόμη ζήτημα που σχετίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό των αποφυλακισμένων είναι και αυτό της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Η ουσιοεξάρτηση θεωρείται παράγοντας αποκλεισμού και επανεισόδου στις φυλακές.

1.4 Ο κοινωνικός στιγματισμός

Μια από τις πολλές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με προηγούμενο ποινικό ιστορικό είναι η αντιμετώπιση του στιγματισμού, καθώς η κοινωνία τους εκλαμβάνει ως πρώην εγκληματίες. Αυτός ο στιγματισμός αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την κοινωνική

τους ένταξη. Η μελέτη της Madriz (1997) αναδεικνύει την αρνητική στάση της κοινωνίας έναντι των παραβατικών ατόμων. Τα παραβατικά άτομα αντιμετωπίζονται με προκαταλήψεις, συσχετίζονται με στερεότυπα, όπως χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, φυλετικές και εθνοτικές διακρίσεις, ενώ τους αποδίδονται και αρνητικά χαρακτηριστικά για την προσωπικότητά τους.

Οι Winnick και Bodkin (2008) πραγματοποίησαν έρευνα σε δείγμα 450 ανδρών παραβατών, όπου οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αναστοχαστούν πως τα ελεύθερα άτομα θα αντιδρούσαν στην ετικέτα του «πρώην παραβάτη». Οι συμμετέχοντες ανέδειξαν έντονο στιγματισμό, ιδίως όσον αφορά τη δυσκολία στην εύρεση εργασίας. Το αρνητικό στίγμα συνδέθηκε με αρνητική μεταχείριση.

Επίσης, ο Lebel (2012) διεξήγαγε έρευνα σε 299 αποφυλακισμένους, οι οποίοι εξέφρασαν την αντίληψη ότι υφίστανται κοινωνικές διακρίσεις. Άλλες παρόμοιες μελέτες υποδηλώνουν πως οι περισσότεροι αποφυλακισμένοι συμφωνούν με την άποψη πως η κοινωνία τους στιγματίζει ως μια διακριτή ομάδα.

1.5 Η Υποτροπή

Στο πλαίσιο της κοινωνιολογίας του σωφρονισμού και του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης η έννοια της υποτροπής έχει λάβει με την πάροδο του χρόνου διαφορετικές νοηματοδοτήσεις. Η υποτροπή περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εκ νέου σύλληψη, την αντίσταση στην αποκατάσταση και την επαναλαμβανόμενη εγκληματική τάση. Σε γενικές γραμμές, η υποτροπή σημαίνει υποτροπή στο έγκλημα και τον εγκληματικό τρόπο ζωής ή αλλιώς ορίζεται ως η εκ νέου διάπραξη αξιόποινης ποινικής πράξης από το ίδιο πρόσωπο που στο παρελθόν είχε διαπράξει ξανά παραβατικές πράξεις. Είναι ένας τεχνικός όρος που, εάν ερμηνευθεί στενά, παρακάμπτει το σημαντικό πρόβλημα που αντιπροσωπεύει, που είναι το πρόβλημα της επιμονής στην εγκληματική συμπεριφορά. Οι διατάξεις που αφορούν το φαινόμενο της υποτροπής είναι τα Άρθρα 88 έως 93 του Ποινικού Κώδικα, ενώ υπάρχουν ορισμένες εξειδικευμένες διατάξεις περί της υποτροπής των χρηστών ναρκωτικών ουσιών.

Στην Ελλάδα τα ποσοστά υποτροπής των πρώην καταδικασθέντων σύμφωνα με το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη προσεγγίζουν το 60%.

Οι συνέπειες της υποτροπής μπορεί να είναι τόσο ατομικές, όσο και κοινωνικές και εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση του εγκλήματος, η υποκείμενη αιτία της εγκληματικής συμπεριφοράς και η υποστήριξη που λαμβάνει το άτομο μετά την απελευθέρωσή του.

Στις συνέπειες της υποτροπής αποφυλακισμένων ατόμων συνοπτικά περιλαμβάνονται οι εξής:

- **Καθολική ή μερική κοινωνική απόρριψη** ενός ατόμου, που έχει τεράστιο και καθοριστικό αντίκτυπο για έναν πρώην φυλακισμένο.

- **Αποτυχία επανένταξης:** πρόκειται για την πιο εμφανή συνέπεια της υποτροπής, που μπορεί να δυσχεράνει τη διαδικασία επανένταξης του ατόμου στην κοινωνία και να μειώσει τις ευκαιρίες του για εύρεση εργασίας, κατοικίας και υποστήριξης.
- **Επιπτώσεις στην ψυχολογία:** ο αποφυλακισμένος που υποτροπιάζει μπορεί να αντιμετωπίσει αίσθημα αποτυχίας, αυξημένο άγχος και απομόνωση.

1.6 Θεσμικά προβλήματα της κοινωνικής επανένταξης

i. Ποινικό Μητρώο

Πρόκειται για ένα θεσμό, που στοχεύει στην τήρηση αρχείου των καταδικασθέντων για την ασφαλέστερη εκτίμηση σε περίπτωση νέας εμπλοκής του ατόμου με το δικαστικό σύστημα. Με τη διάταξη του εδαφίου στ' §1 του Άρθρου 575 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τα δελτία του ποινικού μητρώου δεν ισχύουν μετά την παρέλευση 10 ετών και με οποιοδήποτε τρόπο η έκτιση της ποινής για ποινές φυλάκισης ενός μήνα για αδίκημα από δόλο και δυο μηνών για αδίκημα από αμέλεια. Ακόμη, δεν θα πρέπει το άτομο να καταδικαστεί εκ νέου για κακούργημα ή πλημμέλημα. Η παραπάνω πρόβλεψη αποτελεί ισχυρό εμπόδιο και δεν συμπλέει με το θεμελιώδες δικαίωμα της κοινωνικής επανένταξης του αποφυλακισμένου, καθώς πρέπει να περάσουν δέκα χρόνια (Γιοβάνογλου, 2006, σελ.65- 78). Συνέπειες είναι οι εξής:

- Ο στιγματισμός μέσα από την επίσημη καταχώρηση καταδικαστικών αποφάσεων, που δυσχεραίνει την επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο του ατόμου που τον υφίσταται.
- Η δυσκολία της εργασιακής επανένταξης του καταδικασθέντος, που αναγνωρίστηκε ως το μέγιστο μειονέκτημα του ποινικού μητρώου.
- Η υποτροπή των αποφυλακισμένων, οι οποίοι λόγω του ποινικού τους μητρώου αδυνατούν να βρουν εργασία.

ii. Η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων

Η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, που περιγράφεται στα Άρθρα 59-65 του Ποινικού Κώδικα, θεωρείται από τις βαρύτερες στερητικές της ελευθερίας ποινές που πλήττουν την υπόληψη και την άσκηση δικαιωμάτων και λειτουργιών στον κοινωνικό χώρο και εν τέλει αποτελεί εμπόδιο για την κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Το ειδικότερο περιεχόμενό της είναι το εξής:

1. Οριστική απώλεια των αιρετών δημόσιων, δημοτικών ή κοινοτικών αξιωμάτων του καταδικασθέντος, αλλά και των θέσεων που αυτός κατείχε, κάθε βαθμού του στο στρατό, της ιδιότητας του δικηγόρου, καθώς επίσης και των επίτιμών του θέσεων και παρασήμων.

2. Ανικανότητα κτήσης όλων των παραπάνω κατά το χρόνο που ορίζει ο Νόμος ή η Απόφαση.
3. Στη στέρηση για το χρόνο που ορίζει ο Νόμος ή η Απόφαση του δικαιώματος του καταδικασθέντος να εκλέγει και να εκλέγεται στις πολιτικές δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές.

iii. Η απαγόρευση της άσκησης επαγγέλματος

Ειδικότερα, η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος ως απόρροια του ποινικού μητρώου και της έγκλειστης περιόδου για ένα άτομο κρίνεται ότι συμβάλλει στις δυσκολίες εργασιακής επανένταξης των αποφυλακιζόντων, εφόσον μπορεί να διαρκέσει από 1 έως 5 έτη, διάστημα που ενδέχεται να επιφέρει την οικονομική καταστροφή. Συγκεκριμένα, η λίστα των επαγγελμάτων, η πρόσβαση στα οποία δεν είναι επιτρεπτή, περιλαμβάνει και επαγγέλματα, η άσκηση των οποίων δεν προϋποθέτει ειδικές επιστημονικές γνώσεις ή τεχνικές δεξιότητες, όπως για παράδειγμα, στην περίπτωση του σερβιτόρου. Το γεγονός αυτό περιορίζει υπέρμετρα, ειδικά σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τις δυνατότητες επαγγελματικής τους ένταξης.

iv. Η απαγόρευση διαμονής και η υποχρέωση γνωστοποίησης του τόπου διαμονής

Πρόκειται περισσότερο για μέτρα ασφάλειας, όπως περιγράφονται στο Άρθρο 73 Π.Κ. §§ 1, 2, 3, που επιβάλλουν έντονη αστυνομική επιτήρηση και συμβάλλουν στον κοινωνικό αποκλεισμό των αποφυλακισμένων. Με τα μέτρα αυτά αίρεται η ελεύθερη επιλογή του τόπου διαμονής του αποφυλακισμένου ατόμου. Η απαγόρευση της διαμονής ενδέχεται να περιλαμβάνει και το μόνιμο τόπο διαμονής του ατόμου, στον οποίο η κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη είναι πιθανό ότι θα ήταν ομαλότερη.

1.7 Φορείς κοινωνικής επανένταξης αποφυλακισμένων

Στη χώρα μας ο μοναδικός επίσημος φορέας μετασφρονιστικής μέριμνας είναι το ΝΠΙΔ «Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ», που συστάθηκε με το ΠΔ 300/2003 υπό την εποπτεία του τότε Υπουργείου Δικαιοσύνης, με σκοπό «την επαγγελματική συμπαράσταση, προετοιμασία και προώθηση της εν γένει κοινωνικής επανένταξης των κρατούμενων και αποφυλακιζόμενων». Με το ΠΔ 81/2019 «Σύσταση, συγχώνευση, μετονομασία και κατάργηση Υπουργείων και καθορισμός των αρμοδιοτήτων τους - Μεταφορά υπηρεσιών και των αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων» (Α' 119), η εποπτεία του μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.

Η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΝΠΙΔ» συνεργάζεται με τους οριζόμενους από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη συνδέσμους επανένταξης (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους κλπ.) των 35 Καταστημάτων Κράτησης της χώρας. Επιπροσθέτως, υπάρχει διαρκής ενημέρωσή τους για τις δράσεις της ΕΠΑΝΟΔΟΥ, καθώς και για την πραγματοποίηση συναντήσεων /

εκπαιδευτικών σεμιναρίων στο πλαίσιο της συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών με τα Καταστήματα Κράτησης, την παρουσίαση των πρωτοβουλιών και δράσεων εκπαίδευσης, δικτύωσης και εργασιακής επανένταξης, την ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών στη συνεργασία των φορέων, τη διατύπωση προτάσεων, αλλά και τον εντοπισμό πεδίων περαιτέρω συνεργασίας για την προετοιμασία των αποφυλακιζόμενων και την κοινωνική και εργασιακή τους επανένταξη¹.

Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) είναι ο κρατικός φορέας που χορηγεί ειδικό βοήθημα σε όσους εξέτισαν ποινή στερητική της ελευθερίας. Συνεργάζεται με τη Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και υλοποιεί ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για κρατούμενους, με στόχο την προετοιμασία τους για την κοινωνική και την εργασιακή επανένταξή τους. Επιπλέον, παρέχει υπηρεσίες ενημέρωσης και εξειδικευμένης πληροφόρησης σχετικά με θέματα κατάρτισης, απασχόλησης και επιχειρηματικότητας, καθώς και εξατομικευμένης υποστήριξης για τους ανέργους και τις άνεργες που ανήκουν σε Ειδικές και Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες, όπως είναι και τα αποφυλακισμένα άτομα, προκειμένου να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να εξασφαλίσουν την κοινωνική και οικονομική τους αυτονομία².

Η ΔΥΠΑ έχει υπογράψει μνημόνιο συνεργασίας με το ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», με στόχο την προετοιμασία επανένταξης των κρατούμενων και αποφυλακισμένων στην αγορά εργασίας. Η συνεργασία αφορά την ανάπτυξη και υλοποίηση στοχευμένων δράσεων και προγραμμάτων, με στόχο την αποτελεσματική προώθηση στην απασχόληση ενηλίκων και ανηλίκων προκειμένου να επιτευχθεί η τοποθέτησή τους σε θέσεις εργασίας με παράλληλη προετοιμασία και υποστήριξη.

Άλλοι φορείς που βοηθούν τους αποφυλακισμένους στην κοινωνική τους επανένταξη είναι:

Ο σύλλογος συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ», που αποτελεί ΝΠΙΔ είναι αναγνωρισμένος ως Ειδικός Φιλανθρωπικό Σωματείο υπό το σκήπτρο της Εκκλησίας της Ελλάδος (ΦΕΚ 883/Β'/04.12.1989). Σκοπός του είναι να βοηθήσει υλικά, ηθικά, ψυχολογικά και οικονομικά τους άπορους φυλακισμένους – αποφυλακισμένους, καθώς και τις οικογένειές τους.

Το «ΚΕΘΕΑ» είναι το μεγαλύτερο δίκτυο υπηρεσιών απεξάρτησης και κοινωνικής επανένταξης στη χώρα μας. Σε όλη την Ελλάδα το «ΚΕΘΕΑ» προσφέρει δωρεάν ολοκληρωμένες υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της εξάρτησης, τόσο στους / στις άμεσα ενδιαφερόμενους / ες, όσο και στους ανθρώπους του συγγενικού τους περιβάλλοντος. Το «ΚΕΘΕΑ» έχει δημιουργήσει ολοκληρωμένα προγράμματα αντιμετώπισης της εξάρτησης στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Σε αυτά περιλαμβάνεται το θεραπευτικό πρόγραμμα «ΚΕΘΕΑ ΕΝ

¹ <https://www.epanodos.org.gr/>

² <https://www.dypa.gov.gr/idikes-koinonikes-omades>

ΔΡΑΣΕΙ», ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα συμβουλευτικής, θεραπείας και κοινωνικής επανένταξης για κρατούμενους και αποφυλακισμένους χρήστες ναρκωτικών.

Η μονάδα απεξάρτησης «18 ΑΝΩ» λειτουργεί Πρόγραμμα Φυλακών στις φυλακές Κορυδαλλού (Δικαστικές, Γυναικείες, Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Κρατουμένων). Απευθύνεται σε φυλακισμένους τοξικομανείς και περιλαμβάνει ομάδες στήριξης και ευαισθητοποίησης. Η συμμετοχή στις ομάδες στήριξης και ευαισθητοποίησης διασφαλίζει την άμεση ένταξη των κρατουμένων στο **Πρόγραμμα Αποφυλακισμένων της Μονάδας Απεξάρτησης 18 ΑΝΩ** αμέσως μετά την αποφυλάκισή τους, εφόσον οι ίδιοι το επιθυμούν. Αυτό το Πρόγραμμα αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο μετάβασης από τη ζωή της φυλακής στη θεραπεία³.

Η «ΚΛΙΜΑΚΑ» ιδρύθηκε το 2000 και είναι ένας είναι ένας κοινωνικός φορέας, αναγνωρισμένος ως Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (ΝΠΙΔ), με δραστηριότητες που στοχεύουν, τόσο στη διάθεση υπηρεσιών ψυχικής υγείας, όσο και στην υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, όπως τα αποφυλακισμένα άτομα.

Η «PRAKSIS» είναι ανεξάρτητη οργάνωση της Κοινωνίας των Πολιτών (μη Κερδοσκοπικό Σωματείο) με κύριο στόχο το σχεδιασμό, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων αναπτυξιακής, ανθρωπιστικής και ιατρικής δράσης. Στόχος της «PRAKSIS» είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού ευπαθών κοινωνικά ομάδων και η υπεράσπιση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους. Οι ωφελούμενοι και λήπτες υπηρεσιών είναι άποροι, άστεγοι, ανασφάλιστοι, οικονομικοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες, ασυνόδευτοι ανήλικοι, θύματα διεθνικής σωματεμπορίας (trafficking), χρήστες ναρκωτικών ουσιών, Ρομά, οροθετικοί (HIV/AIDS), κρατούμενοι, **αποφυλακισμένοι** κ.ά.

Το «SolidarityNow (SN)» είναι ένα μη κερδοσκοπικό Σωματείο, που ιδρύθηκε το 2013 για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιο ευάλωτων και περιθωριοποιημένων ομάδων της κοινωνίας μας (όπως τα αποφυλακισμένα άτομα) χωρίς διακρίσεις. Τα υλοποιούμενα έργα έχουν στόχο τη σύγκλιση διαφορετικών ομάδων ανθρώπων για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων.

Η «HumanRights360» είναι μία οργάνωση της Κοινωνίας των Πολιτών με κύρια αποστολή την προστασία και ενδυνάμωση των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων, χωρίς καμία διάκριση, και με εστίαση στους ευάλωτους πληθυσμούς⁴.

Το «Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών» είναι μία Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρία, που κύριο στόχο έχει την υποστήριξη των γυναικών που έχουν βιώσει στο παρελθόν ή βιώνουν εγκλεισμό σε Καταστήματα Κράτησης. Βασική αρχή του Δικτύου

³ <https://www.18ano.gov.gr/>

⁴ <https://www.humanrights360.org/el/>

είναι το **αίσθημα αλληλεγγύης, με όρους ισότητας και όχι φιλανθρωπίας**, σε πρόσωπα που ανήκουν σε αυτή την ευάλωτη ομάδα πληθυσμού. Μέλημα του Δικτύου είναι η **χορήγηση ευκαιριών και πόρων για περαιτέρω ανάπτυξη** και αξιοποίηση των προσωπικών δυνάμεων και των παρεχόμενων δυνατοτήτων από το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, η παροχή ευκαιριών κοινωνικής ενσωμάτωσης και οι ενέργειες πρόληψης του στιγματισμού και της κοινωνικής περιθωριοποίησης⁵.

Τέλος, υλοποιούνται προγράμματα για αποφυλακισμένους από τη «**ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ**», η οποία έχει δημιουργήσει το Γραφείο Υποστήριξης Αποφυλακισμένων που υποδέχεται τα άτομα που έχουν αποφυλακιστεί και τις οικογένειές τους, παρέχοντάς τους υπηρεσίες, όπως παροχή ειδών πρώτης ανάγκης, διασύνδεση με ιατρικές υπηρεσίες, εργασιακή συμβουλευτική, υποστήριξη σχετικά με λογιστικά θέματα, ατομικές συνεδρίες με στόχο την ενδυνάμωση κ.ά.⁶

⁵ <https://diktiosirixsis.gr/o-organismos/>

⁶ <https://arsis.gr/grafeio-ypostirixis-apofylakizomenon-kai-kratoymenon/>

Κεφάλαιο 2^ο: Μεθοδολογία έρευνας

2.1 Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των υπευθύνων των φορέων μετασφρωνιστικής μέριμνας για την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Πιο συγκεκριμένα, σκιαγραφείται το προφίλ των ατόμων που απευθύνονται στους φορείς και αναδεικνύονται τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αποφυλακισμένοι κατά τη διαδικασία επανένταξής τους. Ακολούθως, παρουσιάζονται οι δράσεις των φορέων και τα προγράμματα που υλοποιούνται για την επανένταξη των αποφυλακισμένων και παρουσιάζονται προτάσεις για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της έρευνας, είναι τα ακόλουθα:

- Ποιο είναι το προφίλ των αποφυλακισμένων ατόμων που απευθύνονται στους φορείς, ποιες είναι οι ανάγκες τους και τα αιτήματά τους;
- Ποιες είναι οι δράσεις και τα προγράμματα των φορέων επανένταξης των αποφυλακισμένων;
- Ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι αποφυλακισμένοι που απευθύνονται στους φορείς;
- Ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι φορείς κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων;
- Ποιες είναι οι απόψεις των υπευθύνων των φορέων για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών – προγραμμάτων επανένταξης;

2.2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η μεθοδολογία της έρευνας αποτελεί μία ενέργεια κατά την οποία καλείται ο ερευνητής να διαλέξει, να αλληλεπιδράσει, να αξιολογήσει και να καθορίσει τις μεθόδους που θα χρησιμοποιήσει στην έρευνα (Wellington, 2000) επιλέγοντας τις ενδεδειγμένες κάθε φορά, που θα του διασφαλίσουν τη διεξαγωγή επιτυχούς έρευνας και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας, καθώς η μέθοδος αυτή επιτρέπει την περιγραφή, την ερμηνεία και την κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών μέσα από την εμπειρία των συμμετεχόντων.

Επιπλέον, διότι θεωρείται η καταλληλότερη αναφορικά με τη συγκέντρωση των πληροφοριών και στοιχείων σχετικά με τα προγράμματα και τις δράσεις που παρέχουν υποστήριξη στους αποφυλακισμένους.

Η άντληση των εν λόγω στοιχείων πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιο τρόπο, ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από τους ποιοτικούς μελετητές, ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση (Ίσαρη. Φ., Πούρκος. Μ., 2015).

Η συνέντευξη χρησιμοποιείται ως βασικό μέσο συλλογής πληροφοριών, καθώς επιτρέπει στον ερευνητή να αντλήσει πληροφορίες εις βάθος, που αφορούν στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των συνεντευξιζόμενων. Με την επίτευξη της σωστής επικοινωνίας μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου η συνέντευξη μπορεί, ακόμη, να οδηγήσει στον εντοπισμό και τη διερεύνηση θεμάτων τα οποία δεν είχαν καθοριστεί από πριν (Ιωσηφίδης, 2008).

2.3 Δείγμα

Η ποιοτική δειγματοληψία βασίζεται σε δύο βασικούς κανόνες: της καταλληλότητας και της επάρκειας. Συνεπώς, το δείγμα θα πρέπει να είναι το κατάλληλο για την ερμηνεία του φαινομένου σε παροχή ποιοτικών πληροφοριών (Mishler, 1996).

Σε αντίθεση με την ποσοτική προσέγγιση, εδώ στόχος δεν είναι η γενίκευση από ένα δείγμα στον πληθυσμό. Η δειγματοληψία στην ποιοτική έρευνα αποσκοπεί, κυρίως, να εντοπίσει αυτό που ο Patton (2002:230) ονομάζει πλούσιες σε πληροφορία περιπτώσεις (Information rich cases), δηλαδή περιπτώσεις οι οποίες «προσφέρονται για μελέτη εις βάθος» και από τις οποίες «κάποιος μπορεί να μάθει πολλά σχετικά με ζητήματα κεντρικής σημασίας για το σκοπό της έρευνας». Ο ερευνητής που εφαρμόζει τη στρατηγική της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposful ή αλλιώς purposive ή judgmental sampling) επιλέγει ενεργητικά και σκόπιμα το δείγμα εκείνο του οποίου τα μέλη θα εξυπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο τους σκοπούς και τα ερωτήματα της έρευνάς του. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, ο ερευνητής μπορεί να βασιστεί στη γνώση που διαθέτει για το υπό μελέτη φαινόμενο, στην υπάρχουσα βιβλιογραφία ή ακόμη και σε κάποια πρώτα δεδομένα της ίδιας της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2008, Marshall, 1996)

Το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας αποτελείται από στελέχη και υπεύθυνους φορέων που υλοποιούν δράσεις και προγράμματα σχετικά με την επανένταξη των αποφυλακισμένων. Το υπό εξέταση δείγμα επιλέχθηκε με άξονα την εμπειρία των φορέων στο χώρο της

επανάταξης των αποφυλακισμένων στα πεδία της εργασίας, της στέγασης, της νομικής υποστήριξης και της υγείας.

Πιο συγκεκριμένα, κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα φορείς που είναι καταγεγραμμένοι στο μητρώο των πιστοποιημένων φορέων της Περιφέρειας Αττικής, εγγεγραμμένοι Φορείς στο Γενικό Μητρώο Φορέων ΚΑΛΟ, εποπτευόμενοι φορείς και νομικά πρόσωπα του Υπουργείου Υγείας (ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ και ειδικώς αναγνωρισμένα και επιχορηγούμενα Φιλανθρωπικά Σωματεία), εποπτευόμενα πρόσωπα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (τέως ΟΑΕΔ). Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 9 συνεντεύξεις.

2.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Πριν τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων απεστάλη στους φορείς επιστολή, που τους ενημέρωνε για τη διαδικασία της έρευνας, το σκοπό, τη χρησιμότητα της συμμετοχής τους, τη διάρκεια της κ.ά.

Τα δεδομένα της έρευνας συλλέχθηκαν με τη διενέργεια συνεντεύξεων με τους υπεύθυνους των φορέων, τόσο δια ζώσης, όσο και εξ' αποστάσεως μέσω διαδικτυακών μέσων (Microsoft Teams κ.λπ). Η κάθε συνέντευξη διήρκεσε περίπου 40-50 λεπτά. Οι ερωτήσεις θέτονταν σταδιακά, ανάλογα με τη ροή της συζήτησης και όχι πάντα με μια καθορισμένη σειρά, δίνοντας το περιθώριο στο συμμετέχοντα να καλύψει θέματα που εγείρονταν μέσα του και δεν είχαν προβλεφθεί.

2.5 Ερευνητικό Εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη ποιοτική μελέτη είναι η συνέντευξη μέσω ημιδομημένου ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας περιελάμβανε 14 ερωτήσεις ανοικτού τύπου και μια ερώτηση κλειστού τύπου. Οι ερωτήσεις της συνέντευξης κινήθηκαν στους εξής τέσσερις άξονες:

- **1^{ος} Άξονας:** Ερωτήσεις σχετικά με τις δράσεις / προγράμματα / υπηρεσίες που υλοποιεί ο φορέας, τους στόχους που εξυπηρετεί μέσω αυτών των δράσεων και αν οι στόχοι αυτοί εκπληρώνονται.
- **2^{ος} Άξονας:** Ερωτήσεις σχετικές με το προφίλ ωφελούμενων, τα κριτήρια ένταξης στα προγράμματα, τα συχνότερα αιτήματα των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς, το βαθμό ολοκλήρωσης των προγραμμάτων, τους λόγους εγκατάλειψης κ.ά.
- **3^{ος} Άξονας:** Ερωτήσεις που αφορούν προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων, καθώς και βελτιώσεις και αλλαγές που πρέπει να γίνουν.

- **4^{ος} Άξονας:** Συνεργασία με άλλους φορείς, προγραμματισμός υλοποίησης νέων προγραμμάτων, προτάσεις για την εκπόνηση και υλοποίηση νέων προγραμμάτων / δράσεων / υπηρεσιών, καθώς και δράσεων βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών και προγραμμάτων επανένταξης.

2.6 Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

Στη συγκεκριμένη έρευνα για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων των συνεντεύξεων, χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση, η οποία αποτελείται από τη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων. Τα ερωτήματα που τέθηκαν στις συνεντεύξεις λειτουργούν ως οδηγός στη θεματική ανάλυση, η οποία αποτελεί μία ευέλικτη μέθοδο ανάλυσης, που αφήνει περιθώρια στον ερευνητή να δράσει δημιουργικά και παραγωγικά. Η συγκεκριμένη μέθοδος ανάλυσης είναι η ενδεδειγμένη για τη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν την αφετηρία της ανάλυσης μειώνοντας την πολυπλοκότητα των δεδομένων, δίνοντας παράλληλα την ελευθερία να εξαχθούν συλλογικά αποτελέσματα μέσα από επαναλαμβανόμενα νοητικά μοτίβα. Συγκεκριμένα, η θεματική ανάλυση αποτελείται από 5 στάδια, τα οποία είναι τα εξής (Τσιώλης, 2018):

- Απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων
- Προσεκτική ανάγνωση των κειμένων και εντοπισμός των αποσπασμάτων που απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα
- Κωδικοποίηση, δηλαδή ερμηνεία των δεδομένων και απόδοσή τους με έναν εννοιολογικό ορισμό
- Μετάβαση από τους κωδικούς στα θέματα, τα οποία προκύπτουν από την επεξεργασία, σύγκριση και συγχώνευση των κωδικών και αντιστοιχούν σε ένα συνεχόμενο μοτίβο νοήματος
- Έκθεση αποτελεσμάτων

2.7 Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας

Με βάση τον κύριο σκοπό του ερευνητή να κινητοποιήσει τον ερωτώμενο να μιλήσει ανοιχτά για κάποιο ζήτημα που γνωρίζει ή έχει άποψη, να το διατυπώσει όσο το δυνατόν ευκρινέστερα και να εμβαθύνει κατά το δοκούν, το πρώτο μέλημα για τη διεξαγωγή επιτυχών συνεντεύξεων είναι η διασφάλιση κλίματος εμπιστοσύνης, το οποίο θα αποτελέσει προτεραιότητα των ερευνητών, επεξηγώντας από την πρώτη στιγμή, με σαφήνεια και με όλες τις απαραίτητες διευκρινήσεις, το σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας, καθώς και τα βήματα που θα ακολουθήσουν μέχρι την περάτωση της διαδικασίας.

Ζητήματα εμπιστευτικότητας, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη στέρεων σχέσεων ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερωτώμενο και θα πρέπει να είναι αμφίδρομη, με τον ερευνητή να δείχνει εντιμότητα και εμπιστευτικότητα προς τον ερωτώμενο σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης (Ιωσηφίδης, 2003), αντιμετωπίστηκαν επιτυχώς.

Ακολουθήθηκαν όλοι οι σχετικοί κανόνες δεοντολογίας, με την εξαρχής ενημέρωση των συμμετεχόντων για το πώς θα χρησιμοποιηθούν οι πληροφορίες που θα δώσουν και ότι τα προσωπικά τους δεδομένα δεν θα διοχετευτούν σε τρίτα μέρη, καθώς επίσης, θα γίνουν γνωστά στους συμμετέχοντες τα οφέλη της έρευνας.

Κεφάλαιο 3^ο: Βασικά ευρήματα της έρευνας - Ανάλυση Συνεντεύξεων

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα ευρήματα που εξήχθησαν από τις 9 συνεντεύξεις με στελέχη φορέων μετασοφρωνιστικής μέριμνας, με άξονες τα 5 ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν και που λειτούργησαν ως οδηγός στη θεματική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετείχαν στελέχη από την «ΕΠΑΝΟΔΟ», το Σύλλογο συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ», την «ΚΛΙΜΑΚΑ», το «ΚΕΘΕΑ», την «PRAKSIS», το «Solidarity NOW», την «Human Rights 360», το «Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών» και τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ).

3.1 Θεματική ανάλυση δεδομένων

Το επίπεδο και η έκταση της ανάλυσης των δεδομένων, τα οποία προέρχονται από τη μέθοδο συλλογής δεδομένων που έχει επιλεγεί για την έρευνα, εξαρτώνται από το σκοπό για τον οποίο συλλέχθηκαν και περιλαμβάνουν επιλογές που πρέπει να γίνουν για κάθε μελέτη (Darlington & Scott, 2002).

Καθώς ο στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να αναδειχθεί η οπτική των υπευθύνων των φορέων μετασοφρωνιστικής μέριμνας για την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των αποφυλακισμένων και τα κυριότερα θέματα που προκύπτουν κατά την επανένταξη, η ανάλυση που θεωρήθηκε καταλληλότερη για να χρησιμοποιηθεί ήταν η θεματική.

Στην απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αναγνωρίστηκαν συγκεκριμένοι κωδικοί, δηλαδή ιδέες, απόψεις, εμπειρίες των συμμετεχόντων, οι οποίοι ομαδοποιήθηκαν σε θέματα.

Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη θεματική ανάλυση. Στη συνέχεια, ακολουθεί η ανάλυση ανά θέμα και η συσχέτιση των θεμάτων με τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στη μεθοδολογία της έρευνας.

Πίνακας 1: Κωδικοποίηση συνεντεύξεων των υπευθύνων φορέων επανένταξης αποφυλακισμένων

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΘΕΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Άντρες, κυρίως αλλοδαποί • Είναι στην παραγωγική τους ηλικία, από 30 έως 50 ετών • Άγαμοι • Κυριότερο αδίκημα διακίνηση ναρκωτικών 	<p>Προφίλ αποφυλακισμένων</p>	<p>Θέμα 1^ο Σκιαγράφηση αποφυλακισμένων ατόμων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Στέγαση • Εργασία • Οικονομική βοήθεια • Επανεκδοση απολεσθέντων εγγράφων • Παροχή υπηρεσιών νομικής, κοινωνικής, ιατρικής και ψυχολογικής υποστήριξης • Ιατροφαρμακευτική αγωγή και παρακολούθηση • Επαγγελματικός προσανατολισμός • Διασύνδεση με υπηρεσίες εκπαίδευσης • Επαγγελματική κατάρτιση • Ενίσχυση δεξιοτήτων με στόχο την ανεύρεση εργασίας. • Συμμετοχή σε δημιουργικές δραστηριότητες 	<p>Συχνότερα αιτήματα των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Οροθετικοί • Χρήστες και πρώην χρήστες ουσιών • Γυναίκες (μονογονεϊκές, θύματα εμπορίας ανθρώπων, έμφυλης βίας κ.ο.κ.) • Νεαρά παραβατικά άτομα ή τα άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο, ηλικίας από 16 έως 24 ετών • Ρομά • Αποφυλακισμένοι με ψυχολογικά / ψυχιατρικά προβλήματα 	<p>Ομάδες- στόχος των προγραμμάτων επανένταξης των φορέων</p>	<p>Θέμα 2^ο Δράσεις και τα προγράμματα των φορέων επανένταξης των αποφυλακισμένων</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Η ευαλωτότητα (φύλο / ηλικία / υγεία) • Η έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου (οικογένεια, κοινότητα, πλαισίωση από άλλους φορείς) • Η συνέπεια και η συνεργατικότητα του αποφυλακισμένου • Λειτουργικότητα ως προς την απασχόληση • Να μην είναι υπότροποι • Για αλλοδαπούς απαιτείται νόμιμη διαμονή • Στα προγράμματα του ΚΕΘΕΑ: <ol style="list-style-type: none"> • Να είναι χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών 	<p>Κριτήρια ένταξης στα προγράμματα</p>	

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΘΕΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> ii. Να μην πάσχουν από ψυχική ή από σωματική νόσο η οποία απαιτεί νοσοκομειακή περίθαλψη και καθιστά αδύνατη τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα iii. Η εξάρτηση να αποτελεί το κύριο πρόβλημα του ατόμου. • Στα προγράμματα της ΔΥΠΑ: <ul style="list-style-type: none"> i. Δελτίο ανεργίας ii. Αποφυλακιστήριο - να έχει εκτίσει ποινή φυλάκισης 2 μηνών το λιγότερο και άνω iii. Εισηγητική έκθεση από τις φυλακές 		
<ul style="list-style-type: none"> • Πληροφόρηση και προετοιμασία για την επιτυχή επανένταξη των αποφυλακισμένων • Πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας • Ψυχική απεξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες • Αποχή από παραβατική συμπεριφορά • Σύνδεση με διαδικασία εκπαίδευσης • Βελτίωση σωματικής υγείας • Συμμετοχή σε δημιουργικές / πολιτιστικές δραστηριότητες • Βελτίωση των ενδοοικογενειακών σχέσεων • Κοινωνική δραστηριοποίηση • Δρομολόγηση και επίλυση νομικών εκκρεμοτήτων • Στήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος • Απόκτηση εναλλακτικών δεξιοτήτων διαχείρισης συγκρούσεων 	<p>Στόχοι των προγραμμάτων Επανένταξης</p>	<p>Θέμα 2° Δράσεις και τα προγράμματα των φορέων επανένταξης των αποφυλακισμένων</p>
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΘΕΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Νοοτροπία μετά τη μακρόχρονη παραμονή στο σωφρονιστικό κατάστημα • Έλλειψη πλαισίωσης (οικογενειακό, φιλικό, ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον) και υποτροπή • Ο στιγματισμός • Τα στερεότυπα • Η δυσκολία στην εύρεση εργασίας • Χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο • Απογοήτευση λόγω της χρονοβόρας διαδικασίας που απαιτείται σε ενέργειες που αφορούν ή στις οποίες εμπλέκεται η δημόσια διοίκηση 	<p>Παράγοντες που επηρεάζουν την επανένταξη - Λόγοι εγκατάλειψης των προγραμμάτων επανένταξης</p>	<p>Θέμα 3ο Προβλήματα κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων επανένταξης</p>

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΘΕΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> Έλλειψη χρηματοδότησης Έλλειψη δέσμευσης από τη μεριά των ωφελούμενων Η δυσκολία διασύνδεσης των ατόμων αυτών με την αγορά εργασίας Γραφειοκρατία Έλλειψη προσωπικού. Συνεχής εργασία προσωπικού σε ένα δύσκολο περιβάλλον σε συνδυασμό με το προφίλ των εξυπηρετούμενων 	<p>Προβλήματα που ανακύπτουν στους φορείς</p>	<p>Θέμα 3ο Προβλήματα κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων επανένταξης</p>
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΘΕΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> Πρόγραμμα Στέγασης Δεν υπάρχει μέριμνα για την απόκτηση νομιμοποιητικών εγγράφων Πρόγραμμα νέων ελευθέρων επαγγελματιών Προγράμματα Κατάρτισης 	<p>Ανάγκες που δεν καλύπτονται από τα υπάρχοντα προγράμματα</p>	<p>Θέμα 4^ο Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών - προγραμμάτων επανένταξης</p>
<ul style="list-style-type: none"> Εκπαίδευση μέσα στη φυλακή και ενίσχυση υφιστάμενων δεξιοτήτων Μεγαλύτερες επιδοτήσεις σε εργοδότες για να προσλάβουν αποφυλακισμένους Υλοποίηση στοχευμένων προγραμμάτων στεγαστικής ένταξης / τοποθέτησης Χρηματοδότηση για half way houses, την ενδιάμεση διαμονή δηλαδή όταν αποφυλακίζεται κάποιος 	<p>Προτάσεις βελτίωσης παρεχόμενων υπηρεσιών</p>	
<ul style="list-style-type: none"> Εξορθολογισμός του κωλύματος του ποινικού μητρώου και των παρεπόμενων ποινών Εναλλακτικές ποινές 	<p>Αλλαγές στη μετασφρονιστική πολιτική</p>	

3.2 Ερευνητικοί άξονες και ερευνητικά ερωτήματα

3.2.1 Σκιαγράφηση των αποφυλακισμένων ατόμων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης

Τα άτομα που εξέρχονται από τα σωφρονιστικά ιδρύματα αποτελούν κοινωνικές ομάδες με ποικίλα χαρακτηριστικά. Το εύρος των ιδιομορφιών της ομάδας των αποφυλακισμένων καταδεικνύει και τη δυσκολία της κοινωνικής επανένταξής τους. Η πορεία από την κοινωνία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων υπό συνθήκες παραβατικότητας και από τους ιδιαίτερους κανόνες που διέπουν τις φυλακές, έως την επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο εκτός φυλακής είναι ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία.

Η επανένταξη των αποφυλακισμένων στην επαγγελματική και στην κοινωνική ζωή είναι εξαιρετικά σύνθετη υπόθεση, στην οποία επικουρούν οι παραπάνω φορείς που συμμετείχαν

στην έρευνα. Η διαδικασία αυτή είναι πολύπλοκη, αν σκιαγραφήσει κάποιος το προφίλ των αποφυλακισμένων. Πρόκειται για άτομα με ποικίλα κοινωνικά χαρακτηριστικά (διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, οικογενειακή κατάσταση, εθνικότητες, φύλο, θρησκεία, εκπαιδευτικό επίπεδο, κατάσταση υγείας, δεξιότητες, κατηγορία ποινής κ.ά.) και κατ' επέκταση ποικίλες ανάγκες.

Από τα στατιστικά στοιχεία των φορέων που συμμετείχαν στην έρευνα αποτυπώνονται τα ακόλουθα βασικά συμπεράσματα ως προς το προφίλ των ωφελούμενων - αποφυλακισμένων ατόμων.

- Οι περισσότεροι ωφελούμενοι είναι άνδρες, εφόσον και η πλειοψηφία των κρατούμενων στα σωφρονιστικά ιδρύματα της Ελλάδας είναι άνδρες.
- Ως προς την ηλικία, η πλειονότητα έχει ηλικία από 30 έως 50 έτη.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των αποφυλακισμένων έχει ολοκληρώσει μόνο την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.
- Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, οι περισσότεροι είναι άγαμοι.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των αποφυλακισμένων είναι αλλοδαποί (διαφόρων εθνικοτήτων).
- Είναι άποροι ή βρίσκονται σε δεινή οικονομική θέση.
- Οι γυναίκες αποφυλακισμένες είναι σε ένα μεγάλο ποσοστό Ρομά.
- Υπάρχουν αρκετές γυναίκες αποφυλακισμένες - μητέρες.
- Οι συχνότερες ποινές των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης είναι σχετικές με χρήση ή εμπορία ναρκωτικών, μικροκλοπές και ληστείες, καθώς και παραβάσεις του Ν. περί αλλοδαπών.
- Αρκετοί αποφυλακισμένοι είναι ουσιοεξαρτώμενοι.
- Μεγάλο ποσοστό των ωφελούμενων αντιμετωπίζει ψυχικά προβλήματα.
- Οι περισσότεροι αποφυλακισμένοι δεν έχουν υποστηρικτικό περιβάλλον (οικογένεια, κοινότητα κ.ά.).

3.2.1.1. Προφίλ αποφυλακισμένων ανά φορέα

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης πεπραγμένων της «**ΕΠΑΝΟΔΟΥ**» για το έτος 2022 (τα ακόλουθα στατιστικά αφορούν 177 ωφελούμενους/ες αποφυλακισμένους/ες, που αποτέλεσαν τις νέες εισαγωγές στο σύστημα του φορέα για το συγκεκριμένο έτος), διαπιστώνεται ότι οι ωφελούμενοι του φορέα για το 2022 ήταν στην πλειονότητά τους άνδρες, αλλοδαποί, άγαμοι, ηλικίας 22-49 ετών, οι οποίοι είχαν καταδικασθεί κυρίως για παραβάσεις του Νόμου περί Ναρκωτικών Ουσιών (Διακίνηση ναρκωτικών κ.ά.), εγκλήματα

κατά της ιδιοκτησίας (διακεκριμένη κλοπή, ληστεία, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, υπεξαίρεση) και παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων και πιο συγκεκριμένα παραβάσεις του Ν. περί αλλοδαπών (μεταφορά προώθηση αλλοδαπών που δεν έχουν δικαίωμα εισόδου, διευκόλυνση παράνομης εισόδου, διαμονής ή εξόδου κ.ά.).

Όσον αφορά το μορφωτικό τους επίπεδο, το 25% εξ αυτών δήλωσε ότι έχει φοιτήσει σε κάποιες τάξεις του Γυμνασίου ή είναι απόφοιτος / η, το 15% είναι αναλφάβητος / η και το 22% απόφοιτος / η Δημοτικού ή έχει φοιτήσει σε κάποιες τάξεις του Δημοτικού.

Επιπλέον, στην πλειονότητά τους (πάνω από το 60%) δεν έχουν αποκτήσει κάποιες επιπλέον γνώσεις και ικανότητες που θα τους βοηθήσουν στην εύρεση εργασίας, δεν διαθέτουν κάρτα ανεργίας από τη ΔΥΠΑ (το ποσοστό ανέρχεται στο 60%) και δηλώνουν αναφορικά με τις συνθήκες διαβίωσής τους ότι δεν διαθέτουν κατοικία και φιλοξενούνται προσωρινά σε οικεία πρόσωπα (45%). Οι περισσότεροι εξ αυτών δεν αντιμετωπίζουν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα υγείας (56%), ενώ όσοι φαίνεται ή δηλώνουν ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας αυτά σχετίζονται κυρίως με τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, ψυχιατρικά προβλήματα και με ηπατίτιδα. Τέλος, τα αιτήματά τους, αφορούν κυρίως την κάλυψη των βασικών καθημερινών αναγκών τους (τροφή: 1%, στέγη: 14%), την παροχή οικονομικών βοηθημάτων (13%) και την εύρεση εργασίας (13%), αλλά και τη βοήθεια σε θέματα που άπτονται νομικού αντικειμένου (23%)⁷.

Ο **Σύλλογος Συμπαραστάσεως Κρατουμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ»**, φροντίζει για την κάλυψη των αναγκών και την υποστήριξη αποφυλακισμένων ανεξαρτήτων κριτηρίων. Οι περισσότεροι ωφελούμενοί του είναι νέοι άνδρες ηλικίας 20 έως 25 ετών.

Ο κοινωνικός μη κερδοσκοπικός φορέας **«ΚΛΙΜΑΚΑ & ΚΛΙΜΑΞ PLUS»**, δραστηριοποιείται στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας και στην υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης αποκλεισμένων πληθυσμιακών ομάδων, μεταξύ των οποίων και οι αποφυλακισμένοι. Οι περισσότεροι ωφελούμενοι είναι γυναίκες Ρομά, αλλά και ένα μικρότερο ποσοστό άνδρες Ρομά. Οι εξυπηρετούμενοι αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας και οι περισσότερες παραβάσεις και ποινές τους σχετίζονται με τη χρήση ή εμπορία ναρκωτικών.

Το **«ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ»**, ως ολοκληρωμένο πρόγραμμα συμβουλευτικής θεραπείας κοινωνικής επανένταξης κρατουμένων και αποφυλακισμένων ατόμων, απευθύνεται αποκλειστικά σε χρήστες και πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών, άνδρες ή γυναίκες από 18 ετών και άνω. Σύμφωνα με τα πρόσφατα στατιστικά στοιχεία του, οι ωφελούμενοι κατά την περίοδο 2020-2022 ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό άνδρες ηλικίας 30 έως 49 ετών, κυρίως άγαμοι, οι οποίοι αντιμετώπισαν ποινές για χρήση ή κατοχή και εμπορία ναρκωτικών και φθορά ξένης περιουσίας.

⁷ ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ - ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ - 2022

Σύμφωνα με τα στοιχεία της **Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «PRAKSIS»**, το προφίλ των περισσότερων ωφελούμενων αποφυλακισμένων είναι άνδρες 30-40 ετών οροθετικοί ή χρήστες αποφυλακισμένοι, οι περισσότεροι εκ των οποίων απευθύνονται στο συγκεκριμένο φορέα λόγω της δραστηριοποίησής του στο χώρο των φυλακών. Επιπλέον, η ΜΚΟ «PRAKSIS» έχει καταγράψει πως τα περισσότερα αδικήματα αποφυλακισμένων αφορούν τη χρήση ή το εμπόριο ναρκωτικών.

Η μη κυβερνητική οργάνωση **«Solidarity NOW»** δραστηριοποιείται με σκοπό τη βελτίωση της ζωής των ευάλωτων ομάδων, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και άτομα που έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης. Το προφίλ των εξυπηρετούμενων του φορέα είναι κυρίως ανήλικοι, αλλά και ενήλικοι άνδρες κατά πλειοψηφία, που έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα ή πλημμελήματα (χρήση και διακίνηση ναρκωτικών, κλοπές κ.ά.).

Το ποικιλόμορφο προφίλ των αποφυλακισμένων αποδεικνύεται και από τα στοιχεία του φορέα **«Human Rights 360 - Ανθρώπινα Δικαιώματα 360»**, στον οποίο απευθύνεται ευρεία γκάμα της ευάλωτης αυτής ομάδας, όπως γυναίκες (μονογονεϊκές οικογένειες, θύματα εμπορίας και έμφυλης βίας), άτομα με προβλήματα τοξικοεξάρτησης, αλλά και με θέματα ψυχικής υγείας. Ακόμα, ασυνόδευτα ανήλικα, trans γυναίκες, άτομα σε κατάσταση αστεγίας, αλλά και υπερήλικες με αναπηρίες. Ο συγκεκριμένος φορέας ως προς την πλειοψηφία του προσφέρει τις υπηρεσίες του σε άνδρες αποφυλακισμένους 30 έως 40 ετών με παρελθόν χρήσης ουσιών, αλλά και αστεγίας. Ως προς τα δεδομένα αυτά, αποδεικνύεται πως οι πιο συχνές παραβάσεις των αποφυλακισμένων είναι για χρήση ή εμπορία ναρκωτικών, καθώς και άλλες παραβάσεις πλημμεληματικού χαρακτήρα.

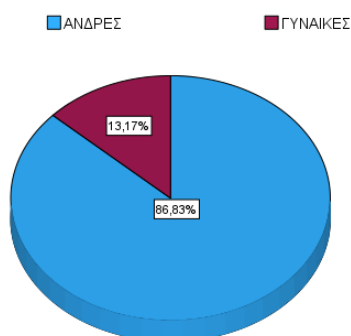
Το **«Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών»** προσφέρει υπηρεσίες και δραστηριοποιείται με γυναίκες και μητέρες αποφυλακισμένες όλων των ηλικιακών ομάδων, πολλές από τις οποίες έχουν υποστεί έμφυλη βία, κακοποίηση ή είναι χρήστριες ναρκωτικών ουσιών και αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα.

Τέλος, η **Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ)** είναι ο κρατικός φορέας που επιχορηγεί με επιδόματα και προγράμματα όλες τις κατηγορίες αποφυλακισμένων στο πλαίσιο της υποστήριξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Ο οργανισμός παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες σε νεαρά παραβατικά άτομα ή νεαρά άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο.

Στα ακόλουθα διαγράμματα και στον Πίνακα 2 αποτυπώνονται τα στατιστικά στοιχεία των αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ, ως προς το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο και την οικογενειακή κατάσταση.

Παρατηρείται ότι στα προγράμματα της ΔΥΠΑ η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι άνδρες, με μέση ηλικία τα 48 έτη, που έχουν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και είναι άγαμοι.

Διάγραμμα 1: Φύλο αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ

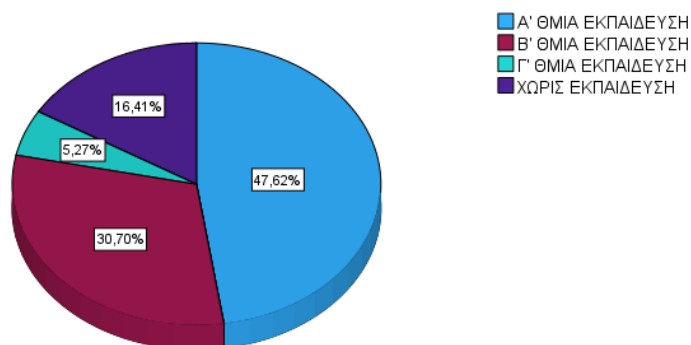
Πηγή: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), Ιδία Επεξεργασία

Πίνακας 2: Μέση Ηλικία αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ

Statistics		
Ηλικία		
N	Valid	987
	Missing	0
Mean		48,01
Median		48,00
Range		56
Minimum		17
Maximum		73

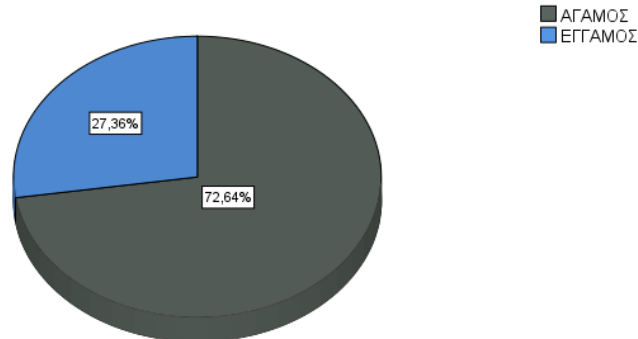
Πηγή: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2: Εκπαιδευτικό επίπεδο αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ

Πηγή: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 3: Οικογενειακή Κατάσταση αποφυλακισμένων που συμμετέχουν στα προγράμματα της ΔΥΠΑ

Πηγή: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), Ιδία Επεξεργασία

3.2.1.2 Συχνότερα αιτήματα των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς

Τα συχνότερα αιτήματα των αποφυλακισμένων ατόμων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης είναι τα ακόλουθα:

- Επίλυση βασικών και άμεσων βιοτικών αναγκών (στέγη, τροφή)
- Εύρεση εργασίας
- Οικονομική βοήθεια
- Επανάδοση απολεσθέντων εγγράφων ή νομιμοποιητικού τίτλου
- Νομικές εκκρεμότητες (παρακολούθηση, ανάληψη)
- Πλαισίωση (επανάταξη στις κοινότητές τους, για τους αλλοδαπούς πολίτες)
- Φροντίδα υγείας μέσω της διασύνδεσης με υπηρεσίες υγείας (οδοντιατρικές εργασίες, θεραπεία ηπατίτιδας Β και C, θεραπεία HIV, φροντίδα σε θέματα ψυχικής υγείας και άλλα θέματα σωματικής υγείας)
- Επαγγελματικός προσανατολισμός
- Διασύνδεση με υπηρεσίες εκπαίδευσης
- Επαγγελματική κατάρτιση
- Ενίσχυση δεξιοτήτων με στόχο την ανεύρεση εργασίας
- Συμμετοχή σε δημιουργικές δραστηριότητες

3.2.2 Δράσεις και προγράμματα των φορέων επανένταξης

Η σκιαγράφηση του προφίλ των αποφυλακισμένων που απευθύνονται σε φορείς κοινωνικής επανένταξης φανερώνει την ανάγκη υλοποίησης εξειδικευμένων δράσεων, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί η ομαλή μετάβασή τους στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς κοινωνικά στερεότυπα. Οι κοινωνικοί φορείς επανένταξης των αποφυλακισμένων δημιουργούν δράσεις και προσφέρουν έργο, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε κρατούμενου, τις δυσμενείς συνθήκες εγκλεισμού και το κοινωνικό στίγμα που τους ακολουθεί.

Ο σχεδιασμός στοχευμένων δράσεων και προγραμμάτων από τους φορείς επανένταξης αποφυλακισμένων σχετίζεται με τα κριτήρια ένταξής τους στο κοινωνικό σύνολο. Βασικός παράγοντας είναι η ευαλωτότητα του κάθε ατόμου, ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, αλλά και την κατάσταση της υγείας του. Η έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου των περισσότερων ατόμων που εξέρχονται από τις φυλακές (οικογένεια, κοινότητα), δημιουργεί πρόσθετες ανάγκες στο σχέδιο δράσης και στην υλοποίηση εξειδικευμένων προγραμμάτων. Επιπλέον, η πρόθεση του κάθε αποφυλακισμένου για συνεργασία και συνέπεια στην ακολουθία των δράσεων αποτελεί άλλο βασικό στοιχείο στη δημιουργία εύστοχων ενεργειών επανένταξης.

Το έργο των φορέων επανένταξης έχει ως απώτερο σκοπό τη σταδιακή και ομαλή κοινωνικοποίηση των αποφυλακισμένων. Οι στόχοι των δράσεων και των προγραμμάτων καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ανάμεσα σε λειτουργικά ζητήματα επιβίωσης των αποφυλακισμένων, αλλά και εξειδικευμένα προγράμματα αναβάθμισης του βιοτικού τους επιπέδου. Κάθε φορέας επανένταξης δραστηριοποιείται σε διαφορετικά προγράμματα, ανάλογα με το προφίλ των ωφελούμενων του.

Συνοπτικά οι στόχοι όλων των φορέων είναι οι εξής:

- Σωστή πληροφόρηση και προετοιμασία για επιτυχή επανένταξη
- Πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας
- Πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας (προγράμματα απεξάρτησης)
- Βελτίωση της σωματικής υγείας
- Αποχή από παραβατικές πράξεις
- Νομική υποστήριξη
- Στήριξη οικογενειακού πλαισίου
- Στήριξη επανένωσης οικογενειών
- Ένταξη σε εκπαιδευτικά προγράμματα

3.2.2.1 ΕΠΑΝΟΔΟΣ

Το έργο της ΕΠΑΝΟΔΟΥ περιλαμβάνει την προετοιμασία και υποστήριξη των αποφυλακιζόμενων ενηλίκων και ανηλίκων για την κοινωνική επανένταξη και την προώθησή τους στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, κάθε εξυπηρετούμενος δέχεται ψυχοκοινωνική στήριξη, νομικές συμβουλές και συμβουλευτική υποστήριξη για ζητήματα απασχόλησης από το εξειδικευμένο προσωπικό του φορέα. Επίσης, η ΕΠΑΝΟΔΟΣ παρέχει στους εξυπηρετούμενους της υποστήριξη κατά τα πρώτα βήματά τους εκτός φυλακής (φιλοξενία, παροχή κουπονιών σίτισης, εισιτήρια συγκοινωνιών).

Στη συνέχεια περιγράφονται οι υπηρεσίες που προσφέρει η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ».

Συμβουλευτική Υποστήριξη κατά την Υποδοχή

Πραγματοποιείται η υποδοχή των εξυπηρετούμενων και τους παρέχεται μια πρώτη πληροφόρηση για τις παροχές και τα βοηθήματα που δικαιούνται, καθώς και για το βιβλιάριο υγείας ανασφάλιστου. Επιπλέον, συμπληρώνεται το κοινωνικό ιστορικό τους και διενεργείται η καταγραφή των αναγκών τους. Εν συνεχεία, οι εξυπηρετούμενοι είτε παραπέμπονται, στο πλαίσιο του ίδιου του φορέα, σε κάποιο σύμβουλο με γνώμονα πάντοτε τις ιδιαίτερες ανάγκες τους ή παραπέμπονται σε δημόσιους φορείς, ΜΚΟ ή άλλους οργανισμούς, όπου μπορούν να λάβουν κάποια εξειδικευμένη βοήθεια, την οποία αδυνατεί να προσφέρει η ΕΠΑΝΟΔΟΣ.

Ψυχοκοινωνική Συμβουλευτική

Είναι το είδος της υποστήριξης που πλαισιώνει όλες τις υπόλοιπες. Συνίσταται στην ενδυνάμωση και κινητοποίηση του ατόμου, προκειμένου να πραγματοποιήσει με επιτυχία όλα τα επιμέρους βήματα του προσωπικού του σχεδίου. Επίσης, περιλαμβάνει τη συμβουλευτική αναφορικά με τις βασικές σχέσεις του ατόμου με τους οικείους του. Στο πλαίσιο της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης μπορούν να πραγματοποιηθούν συναντήσεις με συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα του εξυπηρετούμενου με στόχο την ουσιαστικότερη υποστήριξή του. Οι συναντήσεις αυτές πραγματοποιούνται πάντα εν γνώσει του ωφελούμενου, έτσι ώστε να μη διαρρηγνύεται η σχέση εμπιστοσύνης μαζί του.

Στήριξη οικογένειας ανήλικων παραβατών

Στο πλαίσιο της κοινωφελούς εργασίας των ανήλικων παραβατών, καθώς και των παραπομπών για ψυχοκοινωνική υποστήριξη ανήλικων από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών και Πειραιώς, η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη στις οικογένειες των ανήλικων.

Νομική Συμβουλευτική

Από το Νομικό Τμήμα της «ΕΠΑΝΟΔΟΥ» αντιμετωπίζονται συστηματικά τα νομικά θέματα που απασχολούν τους αποφυλακισμένους πρωτίστως σε συμβουλευτική βάση, υπό την έννοια ότι προσφέρονται στους εξυπηρετούμενους επεξηγήσεις σε νομικά ζητήματα που δεν κατανοούν επαρκώς, καθώς και κατευθυντήριες οδηγίες για τις περαιτέρω ενέργειές τους.

Συμβουλευτική της Απασχόλησης

Η συμβουλευτική της απασχόλησης στοχεύει στην ενδυνάμωση, στην ενίσχυση της αυτοσυνειδησίας και εν συνεχεία στην ενεργοποίηση του αποφυλακισμένου, ώστε να μπορέσει να συνειδητοποιήσει τις δυνατότητές του και να οργανώσει τις ατομικές στρατηγικές που θα του επιτρέψουν να επανακτήσει τη λειτουργικότητα και την ισορροπία του σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και απαιτητικό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.

Η διεξαγωγή των ατομικών συνεντεύξεων συμβουλευτικής στοχεύουν: α) στην πληροφόρηση των εξυπηρετούμενων για την αγορά εργασίας, β) στη βασική εκπαίδευση ως προς τις τεχνικές αναζήτησης εργασίας, γ) στην προώθησή τους στην απασχόληση μέσω του αρμόδιου φορέα της ΔΥΠΑ και δ) στην κινητοποίησή τους να καλλιεργήσουν δεξιότητες, αλλά και να αναβαθμίσουν τις γνώσεις τους προκειμένου να εξελιχθούν, αυξάνοντας παράλληλα τις πιθανότητες εύρεσης εργασίας (εκμάθηση ελληνικής γλώσσας, εκπαίδευση στο χειρισμό Η/Υ, ολοκλήρωση δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κ.ά.).

Επίσης, στο πλαίσιο της συμβουλευτικής της απασχόλησης των αποφυλακισμένων πραγματοποιούνται στην «ΕΠΑΝΟΔΟ»:

- Εκπαιδευτικά εργαστήρια με την εποπτεία ειδικού επιστήμονα (εργαστήρια τεχνικών αναζήτησης εργασίας, νομικών και ειδικών εργατικών δικαιωμάτων κ.λπ. για τους αποφυλακισμένους)
- Εξειδικευμένη υποστήριξη για τη δημιουργία Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚΟΙΝΣΕΠ).

Καλές πρακτικές εργασιακής επανένταξης

Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση με το διακριτικό τίτλο «Νέοι Ορίζοντες» και έδρα το κέντρο της Αθήνας ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 2014 Ν.4019/2011. Δραστηριοποιείται κυρίως στον τομέα της δημιουργίας - συντήρησης κήπων και εξωτερικών περιβαλλόντων χώρων, καθώς και στον τομέα παροχής υπηρεσιών καθαριότητας σε κτιριακές εγκαταστάσεις. Η ιδέα της δημιουργίας αυτής της επιχείρησης ξεκίνησε από την «ΕΠΑΝΟΔΟ», προκειμένου άνεργοι αποφυλακισμένοι/ες να προετοιμαστούν για την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, τη στιγμή που βρίσκονται αντιμετώπιζονται με την κοινωνική απομόνωση, την οικονομική ανέχεια και αδιέξοδα σε προσωπικό, οικογενειακό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Αυτή τη στιγμή έχει 20 εργαζόμενους και αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την ένταξη στην αγορά εργασίας.

Επίσης, η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» συνεργάζεται με το περιοδικό δρόμου «Σχεδία», όπου εντάσσονται πολλοί από τους αποφυλακισμένους που έρχονται στο φορέα. Επίσης, απασχολούνται αποφυλακισμένοι στην κουζίνα του εστιατορίου της «Σχεδίας», καθώς και σε εργαστήρια χειροτεχνίας. Οι αποφυλακισμένοι θέλουν περισσότερο να αυτοαπασχολούνται, οπότε τους ταιριάζουν αυτά τα μοτίβα εργασίας, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τη θετική τους πορεία και εξέλιξη εκεί.

Υλικές Παροχές

Στο πλαίσιο της συμβουλευτικής σχέσης, παρέχεται στον αποφυλακισμένο η δυνατότητα φιλοξενίας, καθώς και η δυνατότητα παροχής κουπονιών σίτισης. Επίσης, παρέχονται δωρεάν (κατά περίπτωση και μετά από εκτίμηση των περιστάσεων) εισιτήρια στους αποφυλακισμένους, προκειμένου να διευκολυνθούν στη μετακίνησή τους κατά το πρώτο διάστημα μετά την αποφυλάκιση.

Στέγαση

Στο πλαίσιο της πολιτικής του φορέα, η στέγαση δομείται σε τρία επίπεδα: (α) βραχυπρόθεσμο, (β) μεσοπρόθεσμο και (γ) μακροπρόθεσμο.

(α) Στο επίπεδο της βραχυπρόθεσμης παραμονής εντάσσεται η φιλοξενία των εξυπηρετούμενων αποφυλακισθέντων στα συνεργαζόμενα ξενοδοχεία. Η παραπομπή των εξυπηρετούμενων στα ξενοδοχεία γίνεται από στελέχη της ομάδας συμβουλευτικής της «ΕΠΑΝΟΔΟΥ» και περιλαμβάνει ολιγοήμερη φιλοξενία.

(β) Το επίπεδο της μεσοπρόθεσμης παραμονής αφορά στη διαμονή των εξυπηρετούμενων στον Ξενώνα Προσωρινής Φιλοξενίας Αποφυλακισθέντων της «ΕΠΑΝΟΔΟΥ». Η παραπομπή στον Ξενώνα γίνεται από στελέχη της ομάδας συμβουλευτικής της «ΕΠΑΝΟΔΟΥ».

(γ) Το τρίτο επίπεδο αφορά σε μια πιο μακροπρόθεσμη προοπτική στέγασης, που περιλαμβάνει διαμονή με επιδότηση από την ΕΠΑΝΟΔΟ και ειδική επίβλεψη σε διαμέρισμα ή παραπομπή σε επιδοτούμενο πρόγραμμα στέγασης άλλου συνεργαζόμενου φορέα.

3.2.2.2 Σύλλογος συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ»

Ο σύλλογος συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ», φροντίζει για την κάλυψη των αναγκών των απόρων κρατούμενων, των οικογενειών τους αλλά και των αποφυλακισμένων, με οικονομικά βοηθήματα και είδη πρώτης ανάγκης (τρόφιμα, ιματισμό, υποδήματα, πληρωμή ενοικίων, διαφόρων λογαριασμών, κ.ά.). Παρέχει, επίσης, ψυχολογική και ηθική υποστήριξη μέσω εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού (ψυχοθεραπευτή) και συμβουλευτική για τη διευκόλυνση στην εύρεση εργασίας. Επιπλέον, παρέχει φιλοξενία για μικρό χρονικό διάστημα μετά την αποφυλάκιση σε ξενοδοχείο στην Αθήνα σε όσα άτομα αντιμετωπίζουν πρόβλημα έλλειψης στέγης.

Υποστηρίζει οικονομικά τις λογιστικές εκκρεμότητες των αποφυλακισμένων, ώστε να μπορέσουν να «επανασυνδεθούν» με την κοινωνία (έκδοση αστυνομικής ταυτότητας, υποβολή φορολογικής δήλωσης, έκδοση κλειδαρίθμου, εγγραφή στη ΔΥΠΑ κ.λπ.). Σε συνεργασία με την Κοινωνική Υπηρεσία του εκάστοτε Καταστήματος Κράτησης φροντίζει να ενισχύσει οικονομικά τη δοσοποίηση της ποινής ή τη μετατροπή της σε κοινωφελή εργασία, ώστε να μπορέσει ένα άτομο να αποφυλακισθεί και να γυρίσει στην οικογένειά του σε όποιες περιπτώσεις αυτό είναι εφικτό μετά από εισαγγελική απόφαση.

Παράλληλα, παρέχεται οικονομική στήριξη για νομική κάλυψη σε άπορους φυλακισμένους και καταβολή των δικαστικών τους εξόδων⁸.

3.2.2.3. ΚΛΙΜΑΚΑ

Η «ΚΛΙΜΑΚΑ» απευθύνεται σε ευπαθή άτομα και ομάδες που αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα και χρήζουν συστηματικής και ολοκληρωμένης παρέμβασης, όπως είναι και τα αποφυλακισμένα άτομα. Οι υπηρεσίες που προσφέρει (οι οποίες φυσικά διαφοροποιούνται ανάλογα με την ομάδα στόχου) είναι εξειδικευμένες υπηρεσίες ψυχικής υγείας και είναι οι εξής:

- Ιατρική – Ψυχιατρική φροντίδα
- Συμβουλευτική
- Ψυχοκοινωνική Στήριξη
- Φιλοξενία
- Εργασιακή και Κοινωνική Ένταξη
- Νομική Συμβουλευτική κ.ά.⁹

Η «ΚΛΙΜΑΚΑ» λόγω των Κέντρων Ημέρας που λειτουργεί, όπως το Κέντρο Ημέρας για Αστέγους και το Κέντρο Ημέρας για τους Ρομά (καθώς ένα πολύ μεγάλο τμήμα του πληθυσμού τους βρίσκεται στις φυλακές), διατηρούσε έως το 2020 μια μονάδα τηλεψυχιατρικής μέσα στις φυλακές του Ελαιώνα Θηβών. Εκεί κάθε μέρα οι κρατούμενες παρακολουθούνταν από ψυχιάτρους και ψυχολόγους.

Στο Ζεφύρι, στο Κέντρο Ημέρας για Ρομά, πραγματοποιούνται τηλεπισκεπτήρια. Εκεί μπορεί να απευθυνθούν οι Ρομά που δεν έχουν χρήματα για να επισκεφτούν τους συγγενείς τους στις φυλακές και να κάνουν το επισκεπτήριο μέσω τηλεδιάσκεψης.

⁸ <https://www.onisimos.gr/>

⁹ <https://www.klimaka.org.gr/home/>

Παράλληλα, υπάρχει συνεργασία με τους επιμελητές κοινωνικής αρωγής για κοινωφελή εργασία, που αποτελεί ένα εναλλακτικό πλαίσιο έκτισης ποινής. Αντίστοιχα, συνεργάζονται με την υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων, καθώς έχουν αρκετές παραπομπές κυρίως για παιδιά Ρομά. Επιπλέον, στον κοινωνικό συνεταιρισμό της «ΚΛΙΜΑΚΑΣ» με την ονομασία «ΚΛΙΜΑΞ PLUS» εργάζονται αποφυλακισμένα άτομα.

3.2.2.4 ΚΕΘΕΑ - ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ

Το Θεραπευτικό Πρόγραμμα «ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ», με έδρα την Αθήνα, παρέχει υπηρεσίες συμβουλευτικής στήριξης, θεραπείας και κοινωνικής επανένταξης σε κρατούμενους και αποφυλακισμένους χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών.

Ειδικότερα, παρέχει υπηρεσίες στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού Ι, στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού ΙΙ, στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού «Αγ. Παύλος», στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελαιώνα Θηβών, στη Λιβαδειά, στο Κατάστημα Κράτησης Μαλανδρίνου και στο Κατάστημα Κράτησης Άμφισσας, με τη λειτουργία Συμβουλευτικών Κέντρων.

Στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού ΙΙ, στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού Ι (24ωρη λειτουργία), καθώς και στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελαιώνα Θηβών (24ωρη λειτουργία) λειτουργεί ομώνυμη θεραπευτική Κοινότητα σε ειδικά παραχωρημένο χώρο, με το καθημερινό πρόγραμμα να περιλαμβάνει υπηρεσίες θεραπείας, εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Στο Κέντρο της Αθήνας διαθέτει Κέντρο Υποδοχής και Επανένταξης, όπου παραπέμπονται αποφυλακισμένοι χρήστες και πρώην χρήστες ουσιών.

Με δεδομένο το ιστορικό των μελών, ιδιαίτερο βάρος δίνεται στη συνεχή επαφή τους με την ευρύτερη κοινότητα, μέσα από επαγγελματικές και κοινωνικές δραστηριότητες.

Μέσα στο πλαίσιο μιας πολυδιάστατης και ολοκληρωμένης θεραπευτικής παρέμβασης εντός και εκτός του σωφρονιστικού πλαισίου, οι λειτουργίες του προγράμματος έχουν ως στόχο την εκπαιδευτική, κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των ανθρώπων, καθώς και την καλλιέργεια των δεξιοτήτων εκείνων που θα τους βοηθήσουν να πάρουν τον έλεγχο της ζωής τους, να ονειρευτούν και να σχεδιάσουν το μέλλον τους.

Επίσης, η δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που θα κινητοποιήσουν τα μέλη του προγράμματος να αναζητήσουν ποιοτική ψυχαγωγία και σωστή διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους ενισχύει την πεποίθηση για τη διαμόρφωση ενεργών πολιτικά και πολιτιστικά πολιτών.

Τα κριτήρια για να ενταχθεί ένας αποφυλακισμένος στα προγράμματα του φορέα είναι:

- Να είναι χρήστης ψυχοτρόπων ουσιών. Η χρήση των ουσιών αυτών (βάσει της υπουργικής απόφασης 7229/04.07.2007) αποδεικνύεται με δικαστική απόφαση ή με

προγενέστερη πραγματογνωμοσύνη. Σε περίπτωση που δεν προσκομίζεται κανένα από τα ανωτέρω στοιχεία αρκεί η σχετική έγγραφη δήλωση του κρατουμένου, εφόσον αποφανθεί ο επιστημονικά υπεύθυνος της Μονάδας Συμβουλευτικής Υποστήριξης του Προγράμματος «ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ».

- Να μη πάσχει από ψυχική ή από σωματική νόσο η οποία απαιτεί νοσοκομειακή περίθαλψη και καθιστά αδύνατη τη συμμετοχή του στο Πρόγραμμα Συμβουλευτικής Υποστήριξης του «ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ».
- Η εξάρτηση να αποτελεί το κύριο πρόβλημα του ατόμου.
- Η εμπλοκή του ατόμου με το Νόμο.

3.2.2.5 PRAKSIS

Η ΜΚΟ «PRAKSIS» παρέχει δωρεάν και χωρίς κανένα κριτήριο ιατρικές, κοινωνικές νομικές υπηρεσίες, μέσω των Πολυϊατρείων Αθήνας και Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, η ιατρική υπηρεσία των Πολυϊατρείων αποτελεί ζωτικό κομμάτι των δράσεων παρέχοντας Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας. Ακόμη, συνεργάζεται με το Κέντρο Ημέρας Αστέγων Αθήνας, με υπηρεσίες ατομικής υγιεινής και παρέχει δωρεάν γεύματα σε άτομα σε δεινή οικονομική κατάσταση ή κατάσταση αστεγίας. Επιπλέον, λειτουργεί κινητές μονάδες και ομάδες του δρόμου, από τις οποίες διεξάγονται τεστ HIV, ηπατίτιδας Β & C, ενώ παρέχεται υγειονομικό υλικό και ατομικά μέσα προστασίας.

Οι βασικές υπηρεσίες που παρέχονται στην «PRAKSIS» μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων είναι:

- Άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
- Στέγαση
- Ψυχοκοινωνική υποστήριξη
- Εργασιακή συμβουλευτική και προώθηση στην εργασία
- Νομική συμβουλευτική
- Διερμηνεία και πολιτισμική διαμεσολάβηση
- Συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες
- Βασικές υπηρεσίες υγιεινής (ντους, hygiene kit)
- Είδη ένδυσης και υπόδησης¹⁰

¹⁰ <https://praksis.gr/>

3.2.2.6 Solidarity NOW

Το «**Solidarity NOW**» δημιούργησε και λειτουργεί δύο **Κέντρα Αλληλεγγύης** σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Τα δύο Κέντρα βασίζονται στην ιδέα ενός **κόμβου προσφοράς και βοήθειας** με τη συμμετοχή διαφορετικών ομάδων της Κοινωνίας των Πολιτών, με σκοπό να καλύψει την έλλειψη πρόσβασης των πιο ευάλωτων πληθυσμών της κάθε πόλης σε ολοκληρωμένες υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας.

Οι υπηρεσίες που προσφέρονται στα Κέντρα Αλληλεγγύης είναι **δωρεάν** σε όλους όσους έχουν ανάγκη από στήριξη (**αποφυλακισμένοι**, Έλληνες άνω των 50 ετών, ΛΟΑΤΚΙ+, Ρομά, άνθρωποι χωρίς χαρτιά) και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων νομική υποστήριξη και συμβουλευτική, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, στήριξη της απασχολησιμότητας και διασύνδεση με την αγορά εργασίας, προγράμματα στήριξης γονέων, παιδιών και εφήβων κ.ά.¹¹

Η μη κυβερνητική οργάνωση «Solidarity NOW» συνεργάζεται με την οργάνωση «Πύλη Ελευθερίας», μέσα από την οποία δίνεται πληροφόρηση και ενημέρωση στους αποφυλακισμένους για εργασιακές ευκαιρίες, καθοδήγηση ως προς τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους μετά τη φυλακή, δημιουργία βιογραφικού σημειώματος, καθώς και ενημέρωση για τα εργασιακά δικαιώματά τους.

3.2.2.7 Human Rights 360

Στον τομέα της επανένταξης των αποφυλακισμένων η «HR360°» παρέχει νομική και κοινωνική υποστήριξη, αφενός σε ανθρώπους που κινδυνεύουν ή τελούν υπό διοικητική κράτηση (ελλείπει νομιμοποιητικών εγγράφων), πολλοί εκ των οποίων συχνά, εκτίουν, έχουν εκτίσει ή κινδυνεύουν και με ποινές για χρήση πλαστών εγγράφων, χρήση ή εμπορία ουσιών και αφετέρου σε ανθρώπους που διαβιούν σε συνθήκες αστεγίας μέσω του προγράμματος «street lawyering», πολλοί εκ των οποίων έχουν μόλις αποφυλακιστεί, καθώς είναι πολύ συχνό φαινόμενο στην Αθήνα η παραμονή / διαβίωση απευθείας στο δρόμο από τη φυλακή.

3.2.2.8 Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών

Το «Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών» στο πλαίσιο της κοινωνικής ενσωμάτωσης των γυναικών δραστηριοποιείται προσφέροντας υλική βοήθεια (οικονομική, ρουχισμός, τρόφιμα, οικιακός εξοπλισμός κ.ά.), εκπαιδευτική – επιμορφωτική υποστήριξη (εκπόνηση προγραμμάτων με θέματα εκπαίδευσης υγείας και νομικής υποστήριξης, μαθήματα, οργάνωση σεμιναρίων, εργαστηρίων), συμβουλευτική υποστήριξη (ψυχοκοινωνική υποστήριξη, επαφή και εμπλοκή των γυναικών με δίκτυα στήριξης κ.ά.), καθώς και παροχή νομικών υπηρεσιών.

¹¹ <https://www.solidaritynow.org/>

3.2.2.9 Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ)

Μέσω της ΔΥΠΑ, παρέχεται στους αποφυλακισμένους ένα ειδικό βοήθημα που δικαιούνται οι ασφαλισμένοι/ες που εξέτισαν ποινή στερητική της ελευθερίας τους. Το ύψος του βοηθήματος είναι ίσο προς δεκαπέντε (15) ημερήσια επιδόματα ανεργίας. Επιπλέον, η ΔΥΠΑ έχει σχεδιάσει προγράμματα απασχόλησης που δίνουν ισχυρά κίνητρα στις επιχειρήσεις, ώστε να προσλάβουν αποφυλακισμένους, με επιχορήγηση 75% του μισθού για διάστημα 24 μηνών. Οι αποφυλακισμένοι έχουν συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων για την απασχόληση ανέργων που ανήκουν σε ειδικές και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να ενισχυθούν και να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού τους. Επιπρόσθετα, για να αυξηθούν οι ευκαιρίες πρόσληψής τους, μειώθηκε η απαιτούμενη διάρκεια του χρόνου εκτίσεως ποινής φυλάκισης, που αποτελεί προϋπόθεση για την ένταξη στο πρόγραμμα, από 6 σε 2 μήνες.

Οι αποφυλακισμένοι προκειμένου να ενταχθούν σε δράσεις ενεργητικής πολιτικής ή να γίνουν δικαιούχοι παροχών κοινωνικής πολιτικής της ΔΥΠΑ θα πρέπει να διαθέτουν αποφυλακιστήριο και εισηγητική έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή του Διευθυντή του Σωφρονιστικού καταστήματος, ότι χρήζουν κοινωνικοοικονομικής στήριξης και προτείνεται να ενταχθούν σε προγράμματα / δράσεις της ΔΥΠΑ. Τα άτομα που υπάγονται σε αυτά τα προγράμματα πρέπει να έχουν εκτίσει συνεχή φυλάκιση τουλάχιστον δύο (2) μηνών. Ειδικότερα, για άτομα ανεξαρτημένα από εξαρτησιογόνες ουσίες επιπλέον απαιτείται: αποδεικτικό / βεβαίωση ανεξάρτησης από θεσμοθετημένο φορέα δημοσίου ή ιδιωτικού φορέα ανεξάρτησης ότι έχει ολοκληρωθεί πρόγραμμα ανεξάρτησης από τοξικές ή άλλες ουσίες ή βεβαίωση από θεσμοθετημένο φορέα ανεξάρτησης ότι το άτομο βρίσκεται σε Στάδιο Κοινωνικής Επανεξέτασης υλοποιούμενου προγράμματος από θεσμοθετημένο φορέα προγράμματος ανεξάρτησης.

3.2.3 Προβλήματα κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων

3.2.3.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την επανένταξη

Σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τα αποφυλακισμένα άτομα που επιθυμούν να παρακολουθήσουν κάποιο πρόγραμμα επανένταξης, φαίνεται πως καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι σχέσεις με την οικογένεια και γενικότερα η ύπαρξη ή μη σταθερού υποστηρικτικού περιβάλλοντος, τα θέματα ψυχικής υγείας, η έλλειψη εργασίας και στέγης, τα οικονομικά προβλήματα, ο κοινωνικός αποκλεισμός, το τεχνολογικό χάσμα, ιδίως σε ανθρώπους που εκτίουν μεγάλες ποινές, καθώς και το ότι «δεν ξέρουν από που να αρχίσουν – Άγνοια» (Being in the grey).

Στη συνέχεια αποτυπώνονται συνοπτικά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αποφυλακισμένοι σύμφωνα με τους υπεύθυνους των προγραμμάτων επανένταξης.

Αρχικά, βασικό πρόβλημα είναι η νοοτροπία την οποία έχουν αποκτήσει μετά τη μακρόχρονη παραμονή τους στο σωφρονιστικό κατάστημα, καθώς και οι συνέπειες του εγκλεισμού με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι βγαίνοντας από εκεί.

Τα οικονομικά προβλήματα είναι ένα σημαντικό πρόβλημα που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν, καθώς μέχρι να αποκατασταθούν επαγγελματικά δεν έχουν κάποιο εισόδημα.

Επιπροσθέτως, η εύρεση εργασίας θεωρείται αρκετά δύσκολη και ειδικά σε πρώην κρατούμενους για οικονομικά αδικήματα, ενώ πρόβλημα αποτελεί και η ανύπαρκτη επαγγελματική εξειδίκευση και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, καθώς κάποιοι δεν έχουν ολοκληρώσει ούτε την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Ο θεσμός του ποινικού μητρώου φαίνεται ότι δυσχεραίνει την επαγγελματική αποκατάσταση των πρώην φυλακισμένων, καθώς οι εργοδότες επηρεάζονται, δεν τους εμπιστεύονται και λειτουργούν μόνο με κριτήριο το επιβαρυνόμενο ποινικό τους μητρώο (Δασκαλάκη, Παπαδοπούλου, Τσαμπαρλή, Φρονίμου, 2000).

Παράλληλα, προβλήματα στην επαγγελματική αποκατάσταση των πρώην φυλακισμένων προκαλούν προσωπικοί παράγοντες κυρίως ψυχολογικοί, αλλά και κοινωνικοί, όπως ο στιγματισμός, τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις, καθώς και θεσμικοί παράγοντες (αυστηρό θεσμικό πλαίσιο για τους αλλοδαπούς). Σημαντική είναι, επίσης, η έλλειψη μια σταθερής πλαισίωσης (οικογενειακό, φιλικό, ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον) και η δυνατότητα αποστιγματισμού (από το στενό ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και τη δημόσια διοίκηση).

Όλα τα παραπάνω επηρεάζουν και τη δεσμευτικότητα των αποφυλακισμένων σε σχέση με τα προγράμματα επανένταξης, στα οποία εντάσσονται. Ένα ικανοποιητικό ποσοστό παρακολουθεί τα προγράμματα επανένταξης σε σταθερή βάση, αλλά αρκετά άτομα τα εγκαταλείπουν και συνήθως επανέρχονται στους φορείς μετά από κάποιο χρονικό διάστημα.

Πιο συγκεκριμένα, στην «ΕΠΑΝΟΔΟ», χτίζεται ένα σχέδιο επανένταξης διασυνδεδετικού χαρακτήρα, που διαρκεί μέχρι να δικτυωθεί κάποιος με την κοινότητα (Κέντρο Κοινότητας, ΔΥΠΑ), ώστε να μην στιγματιστεί σε ένα φορέα που φέρει το ποινικό παρελθόν του. Αρχικά, συμπληρώνεται το κοινωνικό ιστορικό του κάθε ωφελούμενου και στη συνέχεια παραπέμπεται στο κατάλληλο άτομο (π.χ. για απασχόληση στο σύμβουλο απασχόλησης, για νομικά θέματα στο νομικό σύμβουλο και για ψυχολογική υποστήριξη στον ψυχολόγο). Στην περίπτωση που προκύψει ένα μακροχρόνιο θέμα θα παραπεμφθεί σε ένα κέντρο ψυχικής υγείας.

Σύμφωνα με στοιχεία που διατέθηκαν από το «ΚΕΘΕΑ», από τα 229 άτομα που εισήχθησαν στη θεραπευτική κοινότητα του Κέντρου Υποδοχής Αποφυλακισμένων του Θεραπευτικού Προγράμματος «ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ» το χρονικό διάστημα 2020 – 2022 το 54% διέκοψε και το 19% παραπέμφθηκε στη φάση της Κοινωνικής Επανένταξης.

Επίσης, από τα στοιχεία της ΔΥΠΑ φαίνεται ότι οι αποφυλακισμένοι παραμένουν στα προγράμματα, ενώ τα κυριότερα προβλήματα προκύπτουν από την ομάδα των απεξαρτημένων.

Αναφορικά με την εγκατάλειψη των προγραμμάτων, αυτή οφείλεται είτε σε εξωτερικούς παράγοντες (π.χ. εκ νέου σύλληψη και εγκλεισμός, άρα συχνά και αδυναμία επικοινωνίας) ή σε απογοήτευση που αισθάνονται οι αποφυλακισμένοι λόγω της χρονοβόρας διαδικασίας που απαιτείται σε ενέργειες που αφορούν ή στις οποίες εμπλέκεται η δημόσια διοίκηση.

Η διαδικασία της επανένταξης του αποφυλακισμένου στην κοινωνία είναι πολύ δύσκολη και επώδυνη αρκετές φορές για το άτομο, το οποίο έχοντας απογοητευτεί, υποτροπιάζει, με αποτέλεσμα την επιστροφή σε παράνομες πράξεις (Sarsford, Still, Miell, Stevens, Wetherell, Δραγώνα, 2006).

Σχετικά με την υποτροπή των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης, οι υπεύθυνοι θεωρούν ότι η υποτροπή είναι πολύ πιθανή για τους παρακάτω λόγους:

- Όταν δεν υπάρχει σταθερό πλαίσιο (οικογενειακό, φιλικό) τα αποφυλακισμένα άτομα καταλήγουν στην αστεγία. Είναι γεγονός ότι οι συνθήκες διαβίωσης στο δρόμο αποτελούν γόνιμο έδαφος για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.
- Στις περιπτώσεις χρηστών που φυλακίζονται, εκτίουν την ποινή τους και επιστρέφουν έξω στο ίδιο περιβάλλον που ήταν αρχικά, είναι βέβαιο ότι τα άτομα αυτά θα υποτροπιάσουν και θα συλληφθούν ξανά.
- Στην περίπτωση που τα αποφυλακισμένα άτομα δεν επανενταχθούν επαγγελματικά, αναπόφευκτα θα μπουν σε ένα φαύλο κύκλο φτώχειας και παραβατικότητας, καθώς μην έχοντας τη δυνατότητα να κάνουν κάτι άλλο μόνο με αυτό τον τρόπο ξέρουν να επιβιώνουν. Συνήθως υποτροπιάζουν και ξαναμπαίνουν στη φυλακή κυρίως για μικροκλοπές και ναρκωτικά διότι δεν έχουν άλλη διέξοδο.

3.2.3.2 Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων

Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων είναι η έλλειψη και η δυσκολία στην ανεύρεση πόρων. Επιπλέον, η δυσκολία διασύνδεσης των ατόμων αυτών με την αγορά εργασίας και η έλλειψη στεγαστικών πλαισίων αποτελούν, επίσης, τεράστια εμπόδια στην προσπάθεια επανένταξης. Όπως αναφέρθηκε από τη ΔΥΠΑ, οι αποφυλακισμένοι είναι μια ομάδα που δεν την επιλέγουν οι εργοδότες, οπότε θα πρέπει να ευαισθητοποιηθούν αναφορικά με αυτή την ομάδα για να τους προσλάβουν γι' αυτό και καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια για να ενταχθούν.

Άλλα προβλήματα είναι η γραφειοκρατία, η έλλειψη προσωπικού στους φορείς και οι μειωμένες δυνατότητες εκπαίδευσης προσωπικού.

3.2.4 Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών - Αλλαγές στη μετασφρονιστική πολιτική

3.2.4.1 Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών - Ανάγκες για νέα προγράμματα

Σύμφωνα με το «ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ», για τους αποφυλακισμένους χρήστες «απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση, η οποία έχει ως κύριο άξονα τη θεραπεία ψυχικής απεξάρτησης. Παράλληλα, απαιτείται συνδυασμός και συντονισμός ενεργειών που αφορούν στις υπηρεσίες φροντίδας υγείας, επαγγελματικού προσανατολισμού, εκπαίδευσης και κοινωνικής επανένταξης με ταυτόχρονη υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος με τελικό στόχο την πολιτική, οικονομική, εργασιακή και διαπροσωπική ένταξη του ατόμου στην κοινωνία».

Σύμφωνα με την «ΚΛΙΜΑΚΑ», οι ενέργειες θα πρέπει να ξεκινούν μέσα στη φυλακή, να υπάρχει, δηλαδή, μια προπαρασκευαστική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, να πραγματοποιείται εκπαίδευση μέσα στη φυλακή και ενίσχυση των υφιστάμενων δεξιοτήτων (π.χ. προγράμματα αισθητικής, κομμωτικής, ραπτικής, εργαστήρια ψηφιακών δεξιοτήτων). Επιπλέον, η ενίσχυση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας μέσα στις φυλακές θα συμβάλει στην αποτελεσματική χρήση του χρόνου παραμονής κρατουμένων, προάγοντας την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Με τον τρόπο αυτό, υποστηρίζεται η επανένταξή τους στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή μετά την αποφυλάκισή τους. Επιπλέον, θα πρέπει να διασφαλίζεται η συνέχιση της ιατρικής φροντίδας που μπορεί να λάμβανε κάποιος μέσα στη φυλακή, ειδικά για χρόνια νοσήματα.

Η «HR 360» θεωρεί ότι «υπάρχει τεράστιο πρόβλημα με τη στέγαση των ατόμων που αποφυλακίζονται. Επίσης, εντός φυλακής δεν υπάρχει καμία μέριμνα για την απόκτηση νομιμοποιητικών εγγράφων, ώστε όταν αφεθούν ελεύθεροι να είναι και νόμιμοι ταυτόχρονα. Ουσιαστικά, κοινός παρονομαστής σε ανάγκες που δεν καλύπτονται είναι ο συνδυαστικός μίτος της εντός με την εκτός φυλακής ζωή, με δράσεις που θα πλαισιώνουν το άτομο ήδη υπό συνθήκες εγκλεισμού, ώστε να αντιμετωπίζεται αποτελεσματικότερα το έξω».

Θα ήταν απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα στοχευμένο συνεκτικό και μακροπρόθεσμο πρόγραμμα στέγασης, είτε επιδοτούμενο, είτε με την αξιοποίηση των υπαρχόντων καταλυμάτων για τη δημιουργία ξενώνων πρώτης ανάγκης.

Από τα στοιχεία της ΔΥΠΑ, διαφαίνεται ότι αρκετοί αποφυλακισμένοι προτιμούν να ανοίξουν τη δική τους επιχείρηση, οπότε η ενίσχυση του **Προγράμματος Επιχορήγησης Επιχειρηματικών Πρωτοβουλιών Απασχόλησης, που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες**, θα έδινε περισσότερες ευκαιρίες για τη μετέπειτα απασχόλησή τους. Σε αυτό τον άξονα προτείνεται, επίσης, η παροχή **εξειδικευμένων προγραμμάτων κατάρτισης** για αποφυλακισμένους από τον οργανισμό, εφόσον κατέχει ήδη την τεχνογνωσία και τις εγκαταστάσεις για την υλοποίησή τους. Επιπλέον, θα μπορούσε να αυξηθεί το επίδομα που παίρνουν οι αποφυλακισμένοι από τη ΔΥΠΑ και να δοθούν μεγαλύτερες επιδοτήσεις σε εργοδότες για να προσλάβουν αποφυλακισμένους.

3.2.4.2 Αλλαγές στη μετασφρονιστική πολιτική

Η μετασφρονιστική πολιτική χρειάζεται, επίσης, αλλαγές και επαναπροσδιορισμό για να είναι αποτελεσματική η επανένταξη των αποφυλακισμένων ατόμων.

Σύμφωνα με το «ΚΕΘΕΑ» θα μπορούσαν να δημιουργηθούν «ειδικά θεραπευτικά δικαστήρια, που να εξετάζουν περιπτώσεις ατόμων που είναι εξαρτημένοι και έχουν διαπράξει αδικήματα. Τα συγκεκριμένα θεραπευτικά δικαστήρια, διασυνδεδεμένα με υπηρεσίες ψυχικής απεξάρτησης από ψυχοτρόπες ουσίες εντός και εκτός σωφρονιστικού συστήματος, θα μπορούν να ορίζουν για τους κατηγορούμενους την παρακολούθηση προγραμμάτων ψυχικής απεξάρτησης και θα παρακολουθούν την εξέλιξή τους δίνοντάς τους και την ευκαιρία για πρόωρη αποφυλάκιση».

Η «HR 360» προτείνει τη διεξαγωγή στοχευμένων μελετών από τα συναρμόδια υπουργεία, σχετικά με τη βιωσιμότητα τυχόν προγραμμάτων «κοινωνικών συμβολαίων», όπως αυτά που προωθούνται και εφαρμόζονται μέσω της «Συμβουλευτικής Πλατφόρμας για Συμβόλαια Κοινωνικών Αποτελεσμάτων σε άλλες χώρες της ΕΕ».

Επιπλέον, μια μετασφρονιστική πολιτική σύμφωνα με το φορέα «εξαρτάται από, και προϋποθέτει την παροχή εξατομικευμένων, διαλογικών συμβουλών από τους υπεύθυνους προγραμμάτων (όπου ο ίδιος ο κρατούμενος έχει και μπορεί να εκφέρει άποψη για τις προτεινόμενες σε αυτόν λύσεις) εντός του σωφρονιστικού καταστήματος και πριν από την αποφυλάκισή του. Πρόκειται για την υλοποίηση στοχευμένων προγραμμάτων στεγαστικής ένταξης/τοποθέτησης, σταδιακής μετάβασής του στο στάδιο της συνέπειας και της αυτονομίας (μέσα σε συνθήκες ασφαλούς διαβίωσης) και σταδιακής εργασιακής και κοινωνικής επανένταξής του και ανεξαρτητοποίησής του».

Σημαντική θα ήταν και η χρηματοδότηση των half way houses, σύμφωνα με την «PRAKSIS», την ενδιάμεση διαμονή, δηλαδή, όταν αποφυλακίζεται κάποιος, καθώς και επιπλέον προγραμμάτων εργασιακής ένταξης.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα σχετικά με τον εξορθολογισμό του κωλύματος του ποινικού μητρώου και των παρεπόμενων ποινών. Επιπλέον, κρίνεται απαραίτητη η εφαρμογή των εναλλακτικών ποινών που προβλέπονται και στο σωφρονιστικό κώδικα, όπως η ημιελεύθερη διαβίωση.

3.2.4.3 Προετοιμασία του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, ώστε να υποδεχθεί τη συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού

Η πλειονότητα των φορέων συμφωνεί ότι τα ενημερωτικά σποτ και οι επιστημονικές ημερίδες θα συμβάλλουν στην εξοικείωση της κοινωνίας με την ομάδα των αποφυλακισμένων. Η «HR 360» αναφέρει ότι «Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση θα έπαιζε η βελτίωση της γλώσσας που χρησιμοποιείται από τα ΜΜΕ (έντυπα, ψηφιακά, τηλεοπτικά) προς αποφυγή ενός – συλλήβδην – επαναστιγματισμού τους (ενόσω εκτίουν την

ποινή τους ή/και μετά την αποφυλάκισή τους) με ανάληψη ευθύνης από τα συλλογικά τους όργανα (π.χ. Ένωσις Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών - ΕΣΗΕΑ) και την επιβολή προστίμων (π.χ. Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης - ΕΣΡ)».

Σύμφωνα με τον «ΟΝΗΣΙΜΟ», «η ενημέρωση θα πρέπει να ξεκινάει από λίγο πιο νωρίς, από τα σχολεία. Ο φορέας έχει δημιουργήσει ένα σποτ με το μήνυμα **«Κάποιοι πλήρωσαν και κρίθηκαν ένοχοι, όταν γυρίσουν κοντά μας ένοχοι θα είμαστε εμείς αν τους στιγματίσουμε»**. Με βάση αυτό, σκοπός είναι να ευαισθητοποιηθεί η κοινωνία. Αν αυτοί οι άνθρωποι σταθούν στα πόδια τους θα είναι καλό για όλους, για όλη την κοινωνία».

Είναι πολύ σημαντική η συμβολή όλων, ώστε να μην συντηρείται το φαινόμενο της **περιστρεφόμενης πόρτας**, όπου οι αποφυλακισμένοι βρίσκονται σε έναν κύκλο αναπαραγωγής του ίδιου του αποκλεισμού τους.

Κεφάλαιο 4^ο: Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων αποτελεί ένα σύνθετο ζήτημα της κοινωνικής πολιτικής γενικότερα, της σωφρονιστικής και μετασωφρονιστικής πολιτικής ειδικότερα. Οι πρώην κρατούμενοι βιώνουν διακρίσεις πριν ακόμα βγουν από τη φυλακή σε πολλούς τομείς της ζωής τους, γεγονός που τους αποκλείει κοινωνικά και δυσχεραίνει την ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Αυτός ο αποκλεισμός τους οδηγεί από το περιθώριο της φυλακής σε αυτό της κοινωνίας, όπου σχεδόν νομοτελειακά θα τους οδηγήσει ξανά στο πρώτο. Επομένως, είναι πολύ σημαντική η επένδυση σε χρόνο και σε γνώση στους αποφυλακιζόμενους εντός των καταστημάτων κράτησης και μετέπειτα αποφυλακισμένους, ώστε να προετοιμάζονται επαρκώς για την επανένταξή τους στην κοινωνία.

Σήμερα, στον τομέα της κοινωνικής επανένταξης, αρκετοί φορείς υλοποιούν προγράμματα και δράσεις για την υποστήριξη των αποφυλακισμένων. Ο πρώτος και μοναδικός επίσημος φορέας μετασωφρονιστικής μέριμνας που δημιουργήθηκε στη χώρα μας είναι το ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», που εποπτεύεται από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» χαράσσει και συντονίζει όλες τις πολιτικές της μετασωφρονιστικής μέριμνας, κυρίως στους τομείς της στέγασης, της σίτισης, της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης των αποφυλακιζόμενων και αποφυλακισμένων, συμμετέχοντας σε όλες τις αρμόδιες επιτροπές και συνεργαζόμενη με όλους τους λοιπούς ασχολούμενους με τη μετασωφρονιστική μέριμνα φορείς δημόσιου, ιδιωτικού χαρακτήρα, καθώς και με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

Ακολούθως, η ΔΥΠΑ είναι ο κρατικός φορέας που προσφέρει προσωρινή επιδοματική ενίσχυση στους αποφυλακισμένους, αλλά και προκηρύσσει προγράμματα Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών (ΝΕΕ) και Νέων Θέσεων Εργασίας (ΝΘΕ). Άλλοι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών που δραστηριοποιούνται στη στήριξη των αποφυλακισμένων είναι ο Σύλλογος συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ», η «ΚΛΙΜΑΚΑ», το «ΚΕΘΕΑ», το «18 ΑΝΩ», η «PRAKSIS», η «ΑΡΣΙΣ», το «Solidarity NOW», η «Human Rights 360» και το «Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών».

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο τη διερεύνηση των απόψεων των υπευθύνων των φορέων μετασωφρονιστικής μέριμνας για την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των αποφυλακισμένων. Πραγματοποιήθηκαν 9 συνεντεύξεις με στελέχη από την «ΕΠΑΝΟΔΟ», το Σύλλογο συμπαράστασης κρατούμενων και αποφυλακισμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ», την «ΚΛΙΜΑΚΑ», το «ΚΕΘΕΑ», την «PRAKSIS», το «Solidarity NOW», την «Human Rights 360», το «Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών» και τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ). Μέσα από τις συνεντεύξεις αναδείχθηκαν χρήσιμα στοιχεία αναφορικά με το προφίλ των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς, τα συχνότερα αιτήματά τους, αλλά και τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Επιπλέον, καταγράφηκαν και τα προβλήματα των φορέων κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων επανένταξης, καθώς και οι προτάσεις τους για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα, ως προς το προφίλ των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς, κατά κύριο λόγο είναι άντρες στην παραγωγική τους ηλικία, από 30 έως 50 ετών και έχουν ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οι περισσότεροι είναι άγαμοι, κυρίως αλλοδαποί (διαφόρων εθνικοτήτων) και βρίσκονται σε δεινή οικονομική θέση. Οι γυναίκες αποφυλακισμένες είναι σε ένα μεγάλο ποσοστό Ρομά. Οι συχνότερες ποινές των αποφυλακισμένων που απευθύνονται στους φορείς επανένταξης είναι σχετικές με χρήση ή εμπορία ναρκωτικών, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και παραβάσεις του Νόμου περί αλλοδαπών. Επιπλέον, μεγάλο ποσοστό των ωφελούμενων αντιμετωπίζει ψυχικά προβλήματα, καθώς και προβλήματα εξαρτήσεων από ουσίες.

Η έλλειψη στέγης και η εργασία είναι οι δυο βασικές ανάγκες που πρέπει να καλύψουν οι αποφυλακισμένοι κατά την επανένταξή τους στην κοινωνία. Η υποτροπή στο αδίκημα είναι πιθανή, ειδικά σε άτομα που δεν διαθέτουν υποστηρικτικό πλαίσιο (οικογενειακό, φιλικό). Ένα σημαντικό ποσοστό του υπερπληθυσμού στις φυλακές πηγάζει από την υποτροπή των πρώην κρατουμένων, καθώς πολλοί από αυτούς επανέρχονται στην εγκληματική δραστηριότητα. Το στίγμα (βλ. ποινικό μητρώο), επίσης, αποτελεί τροχοπέδη σε κάθε θετική επαγγελματική προοπτική, αν λάβουμε υπόψη ότι οι περισσότεροι εργοδότες ζητούν την επίδειξη ποινικού μητρώου. Επιπλέον, η εμπλοκή των πρώην κρατουμένων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης προκαλεί εμπόδια στην εξεύρεση στέγης, κάτι που αποτελεί το βασικότερο πρόβλημα που καλούνται να αντιμετωπίσουν στο δρόμο για την επανένταξη.

Τα προγράμματα των φορέων επανένταξης έχουν ως απώτερο σκοπό τη σταδιακή και ομαλή κοινωνικοποίηση των αποφυλακισμένων. Συνοπτικά, οι στόχοι των φορέων για την υλοποίηση προγραμμάτων επανένταξης είναι η σωστή πληροφόρηση και προετοιμασία για επιτυχή επανένταξη, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και ψυχικής υγείας (προγράμματα απεξάρτησης), η νομική υποστήριξη, η στήριξη του οικογενειακού πλαισίου, η ένταξη σε εκπαιδευτικά προγράμματα, αλλά και η επαγγελματική αποκατάσταση. Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς κατά την υλοποίηση προγραμμάτων είναι η έλλειψη και η δυσκολία στην ανεύρεση πόρων. Επιπλέον προβλήματα είναι η δυσκολία διασύνδεσης των ατόμων αυτών με την αγορά εργασίας, καθώς και η υλοποίηση προγραμμάτων στέγασης.

Από την ανάλυση των δράσεων και των παρεμβάσεων των φορέων φαίνεται ότι έχουν γίνει κάποια βήματα. Ωστόσο, είναι επιτακτική ανάγκη να υπάρξει ένα πολύ συγκεκριμένο και ξεκάθαρο πλάνο μετασφρονιστικής πολιτικής με συγκεκριμένους στόχους για την κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Αρχικά, η προετοιμασία για την κοινωνική επανένταξη θα πρέπει να ξεκινάει μέσα από τη φυλακή, καθώς διαφαίνεται ότι η σύνδεση των προγραμμάτων πριν την αποφυλάκιση με αυτά που πραγματοποιούνται μετά την αποφυλάκιση διασφαλίζει καλύτερα αποτελέσματα στην επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Μια από τις σημαντικότερες προτάσεις που έχει λόγο, τόσο για τη διάρκεια της έγκλειστης ζωής, όσο και για μετά την αποφυλάκιση, είναι η σύνταξη προσωπικού σχεδίου επανένταξης ή με άλλα λόγια η εξατομικευμένη προσέγγιση του εκάστοτε παραβάτη. Πρόκειται για ένα σχέδιο με βάση το οποίο από την πρώτη ημέρα εισαγωγής του κρατουμένου θα μπορούσε να καταρτιστεί ένα πρόγραμμα έκτισης της ποινής που να περιλαμβάνει ψυχολογική υποστήριξη, υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικό προσανατολισμό, παρακολούθηση στο κατάστημα προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης, το οποίο θα τηρείται κατά τη διάρκεια της κράτησής του και θα επαναπροσδιορίζεται από κατάλληλους ειδικούς συμβούλους επανένταξης.

Θα μπορούσε να δοθεί έμφαση σε ομάδες αποφυλακιζόμενων (π.χ. νέους σε ηλικία, άτομα που εκφράζουν την επιθυμία να αλλάξουν ή άτομα που δεν έχουν διαπράξει ειδικά εγκλήματα κ.ά.), οι οποίες θα στηριχθούν με συντονισμένες δράσεις, ώστε να ενταχθούν επιτυχώς στην κοινωνία και να μην υποτροπιάσουν.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να υποστηρίζονται δράσεις, όπως το μοντέλο της αμειβόμενης εργασίας (με την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων), που έχει ήδη εφαρμοστεί σε πολλές χώρες, με σκοπό την απασχόληση κρατουμένων καθόσον βρίσκονται έγκλειστοι και τη μετέπειτα εργασιακή τους εξασφάλιση και αποκατάσταση μετά την απόλυση.

Απαραίτητη είναι και η δημιουργία Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (συμμετοχή εξ αποστάσεως – Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, φοιτητές ΑΕΙ/ΤΕΙ και ΕΑΠ) σε όλα τα καταστήματα κράτησης και η ανάπτυξη διαδικασιών μέσω των οποίων θα εξασφαλίζεται ότι δίνονται ίσες ευκαιρίες σε κάθε κρατούμενο να συμμετέχει σε προγράμματα εκπαίδευσης.

Ακόμη, θα βοηθούσε σημαντικά η επέκταση του προγράμματος «Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες για τη διασύνδεση των αποφυλακιζόντων με την κοινωνία» σε όλα τα καταστήματα κράτησης. Μέσω αυτού του προγράμματος, οι κρατούμενοι οι οποίοι εκτίουν το τελευταίο τμήμα της ποινής τους μπορούν να ενημερωθούν για τις δυνατότητες που έχουν μετά την αποφυλάκισή τους στους τομείς στέγασης, σίτισης, απασχόλησης, υγείας, πρόνοιας, εκπαίδευσης και κατάρτισης μέσω μίας ηλεκτρονικής πλατφόρμας, όπου οι πληροφορίες ανανεώνονται και επικαιροποιούνται σχεδόν καθημερινά.

Αναγκαία είναι και η δημιουργία ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος στέγασης, είτε επιδοτούμενου είτε αξιοποίησης των υπαρχόντων καταλυμάτων με τη δημιουργία ξενώνων πρώτης ανάγκης. Σημαντική κρίνεται, επίσης, η χρηματοδότηση των σπιτιών επανένταξης (half way houses), όπου άτομα με ποινικό παρελθόν ή προβλήματα χρήσης ουσιών αποκτούν (ή ξανααποκτούν) τις απαραίτητες δεξιότητες για να επανενταχθούν στην κοινωνία. Τα σπίτια επανένταξης (half way houses) θεωρείται ότι συμβάλλουν και στη μείωση του κινδύνου υποτροπής.

Επιπλέον, η θεσμοθέτηση και λειτουργία ειδικευμένων δομών διασύνδεσης (dedicated δομές), τόσο με τα καταστήματα κράτησης, όσο και με άλλους φορείς θα ήταν ιδιαίτερα

αποτελεσματική. Η επάνδρωση αυτών με ειδικούς συμβούλους (σύμβουλοι επανένταξης), οι οποίοι θα στηρίξουν τους αποφυλακισθέντες και ταυτόχρονα θα γνωρίζουν την πορεία τους μετά την αποφυλάκισή τους, ώστε να μπορέσουν έγκαιρα να κάνουν παρεμβάσεις και να τους αποτρέψουν από την υποτροπή θα ήταν πολύ βοηθητική. Για το συγκεκριμένο εγχείρημα θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν τα υπάρχοντα Κέντρα Κοινότητας με τη δημιουργία ειδικών γραφείων εντός τους.

Σε επίπεδο Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα, θα πρέπει να γίνουν στοχευμένες μελέτες από τα συναρμόδια υπουργεία, σχετικά με τη βιωσιμότητα προγραμμάτων «κοινωνικών συμβολαίων».

Επίσης, για να λειτουργήσει αποτελεσματικά η κοινωνική επανένταξη των πρώην κρατουμένων θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα σχετικά με τη διάρκεια των παρεπόμενων ποινών (βλ. ποινικό μητρώο, αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, απαγόρευση της άσκησης επαγγέλματος, απαγόρευση διαμονής και υποχρέωση γνωστοποίησης του τόπου διαμονής) και με άλλους νομικούς περιορισμούς, όπως η ρήτρα αποκλεισμού (αφορά τους αλλοδαπούς αποφυλακισμένους). Οι εναλλακτικές μορφές έκτισης ποινής, όπως προβλέπονται στον ισχύοντα σωφρονιστικό κώδικα (όπως η ημιελεύθερη διαβίωσή του, η τμηματική έκτιση της ποινής και η δυνατότητα παροχής κοινωφελούς εργασίας) μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην προώθηση του στόχου της επανένταξης.

Βασική προϋπόθεση για την ομαλότερη κοινωνική επανένταξη αποτελεί η απομάκρυνση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων όσον αφορά τους αποφυλακισμένους. Η προβολή ενημερωτικών σποτ και η διοργάνωση επιστημονικών ημερίδων θα συμβάλουν στην εξοικείωση και την ενημέρωση της κοινωνίας για τη σπουδαιότητα της σωφρονιστικής και μετασωφρονιστικής πολιτικής. Τα ΜΜΕ θα πρέπει να προβάλλουν τους αποφυλακισμένους στη σωστή διάσταση και χωρίς υπονοούμενα που επηρεάζουν αρνητικά το κοινωνικό σύνολο και τους στιγματίζουν. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση αναμένεται πως θα διαδραματίσει και η διοργάνωση ενημερωτικών επισκέψεων σε σχολεία.

Σύμφωνα με τους φορείς επανένταξης, η έλλειψη σταθερού πλαισίου (οικογενειακού, φιλικού) οδηγεί τα αποφυλακισμένα άτομα στην αστεγία. Πολλά από τα αποφυλακισμένα άτομα που βρίσκονται στο δρόμο είναι ουσιοεξαρτώμενοι, με προβλήματα ψυχικής υγείας κ.α. και έχουν ποινικές εκκρεμότητες χωρίς να γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν και που να απευθυνθούν. Επιπρόσθετα, οι συνθήκες διαβίωσης στο δρόμο αποτελούν γόνιμο έδαφος για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να προσεγγιστεί ο πληθυσμός αυτός μέσω παρεμβάσεων στο δρόμο (street work) που θα έχουν ως στόχο την επαρκή χαρτογράφηση των αναγκών του για το σχεδιασμό πιο στοχευμένων δράσεων.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται ότι αν και υπάρχουν φορείς που στηρίζουν με δράσεις και προγράμματα τους αποφυλακισμένους, τα αποτελέσματα της κοινωνικής επανένταξης είναι πολύ χαμηλά. Στο γεγονός αυτό συμβάλλουν, τόσο οι ιδιαιτερότητες της κοινωνικής ομάδας των αποφυλακισμένων, όσο και οι δυσμενείς συνέπειες του εγκλεισμού, αλλά και του

στίγματος που τους ακολουθεί. Στο πλαίσιο της σωφρονιστικής και μετασωφρονιστικής μέριμνας, θα πρέπει να γίνει επένδυση σε περισσότερες υποστηρικτικές δομές και σε πιο στοχευμένα προγράμματα, που θα ενισχύσουν την κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Γιοβάνογλου, Σ. (2006). Θεσμικά προβλήματα της κοινωνικής επανένταξης των αποφυλακισμένων. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα

Έκθεση Πεπραγμένων 2022 – ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ

Ζαϊμάκης, Γ. (2018). Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρητικές-Μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης & Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Ζαραφωνίτου, Χ. (2004). Εμπειρική εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη

Ιωσηφίδης (2003). Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες. Εκδόσεις Κριτική

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). Εισαγωγή στην Ποιοτική Έρευνα [Κεφάλαιο]. Στο Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. 2015. Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/5818>

Κασιμάτη, Κ (επιμ). (2004). Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία. Αθήνα: Gutenberg

Καυτατζόγλου Ι. (2006). Κοινωνικός αποκλεισμός: Εκτός, εντός και υπό. Αθήνα: Σαββάλας.

Μητροσύλη, Μ. Φρονίμου, Ε. (2008). Οικογενειακή, Κοινωνική και Επαγγελματική επανένταξη ειδικών ομάδων πληθυσμού: η περίπτωση των γυναικών κρατουμένων. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Νικολόπουλος, Γ. (2005). Το ζήτημα της επαγγελματικής επανένταξης των πρώην καταδίκων: θεωρητικές επισημάνσεις, ερευνητικά πορίσματα και κοινωνικές δράσεις. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. τ. 118. Σελ. 95-118

Οικονόμου, Χ. (επιμ). Φερώνας, Α(επιμ). (2006). Οι εκτός των τειχών, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος

Τσαλίκογλου Φ. (2015). Δασκαλάκη Η., Παπαδοπούλου Π., Τσαμπαρλή Δ., Τσίγκανου Ι., Φρονίμου Ε. (επιμ.), 2000, Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη. *The Greek Review of Social Research*, 103, 165–169. <https://doi.org/10.12681/grsr.158>

Τσιώλης (2018). Θεματική Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.) Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές

και Μελέτες Περίπτωσης. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Ψημίτης, Μ. (2015). Σημειώσεις μαθήματος: Κοινωνικός Αποκλεισμός, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και μορφές κοινωνικής περιθωριοποίησης. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ξενόγλωσση

Darlington, Y. and Scott, D. (2002) Qualitative research in practice: Stories from the field. Open University Press, Buckingham.

LeBel, T. P. (2012). "If one doesn't get you another one will": Formerly incarcerated persons' perceptions of discrimination. *The Prison Journal*, 92(1), 63–87.

<https://doi.org/10.1177/0032885511429243>

Madriz, E. I. (1997). Images of criminals and victims: A study on women's fear and social control. *Gender & Society*, 11(3), 342–356

Marshall, M.N. (1996) Sampling for Qualitative Research. *Family Practice*, 13, 522-525.

<http://dx.doi.org/10.1093/fampra/13.6.522>

Mishler, E. G. (1996). Συνέντευξη έρευνας, νοηματικό πλαίσιο και αφήγημα (β' έκδοση).

Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

<https://doi.org/10.1177/089124397011003005>

Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Sapsford, R., Still, A., Miell, D., Stevens, R. & Wetherell, M. (2006). Η Θεωρία στην Κοινωνική Ψυχολογία. Μεταίχμιο

Winnick, T. A., & Bodkin, M. (2008). Anticipated stigma and stigma management among those to be labeled "ex-con." *Deviant Behavior*, 29(4), 295–333.

<https://doi.org/10.1080/01639620701588081>

Ιστοσελίδες

<https://www.epanodos.org.gr/>

<https://www.onisimos.gr/>

<https://www.klimaka.org.gr/home/>

<https://www.kethea.gr/kethea/therapeftika-programmata/kethea-drasei/>

<https://praksis.gr/>

<https://www.solidaritynow.org/>

<https://www.humanrights360.org/el/>

<https://diktiostiriksis.gr/o-organismos/>

<https://www.dypa.gov.gr/idikes-koinonikes-omades>

Παράρτημα Ι-Ερωτηματολόγιο Έρευνας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΦΟΡΕΙΣ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗΣ ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ

Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας

Περιφερειακό Παρατηρητήριο
για την Κοινωνική Ένταξη

Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης
Αττικής
Social Network Αττική

Αθήνα, Απρίλιος 2023

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Η κοινωνική ομάδα των αποφυλακισμένων, είναι μια ευπαθής ομάδα με ποικιλόμορφα χαρακτηριστικά και με ένα μεγάλο εύρος αναγκών και ιδιαιτεροτήτων ως προς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της κοινωνικής επανένταξης των αποφυλακισμένων μέσα από τα προγράμματα και τις δράσεις των φορέων μετασφρονιστικής μέριμνας.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την έρευνα, θα παρουσιαστούν οι δράσεις των φορέων και τα προγράμματα που υλοποιούνται για την επανένταξη των αποφυλακισμένων, θα σκιαγραφηθεί το προφίλ των ατόμων που απευθύνονται στους φορείς, θα αναδειχθούν τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αποφυλακισμένοι κατά τη διαδικασία επανένταξης τους και θα παρουσιαστούν προτάσεις για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Το παρόν ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται από τους υπεύθυνους των φορέων κοινωνικής επανένταξης των αποφυλακισμένων.

Σας επισημαίνουμε ότι οι απαντήσεις σας είναι απολύτως εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της έρευνας.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Όνομα Φορέα:	
Όνοματεπώνυμο Υπευθύνου /Υπεύθυνης:	
Ειδικότητα :	
Τηλέφωνο Επικοινωνίας:	
Email:	

1	Σε ποια ομάδα αποφυλακισμένων (πχ ανήλικοι, γυναίκες κτλ) στοχεύουν οι δράσεις του φορέα σας;
---	---

2	Πείτε μας λίγα λόγια για τα προγράμματα/υπηρεσίες/δράσεις του φορέα σας για τη στήριξη των αποφυλακισμένων.
---	---

3	Ποιοι είναι οι στόχοι των προγραμμάτων/δράσεων που υλοποιεί ο φορέας σας;
---	---

4

Θεωρείτε ότι εκπληρώνονται οι στόχοι αυτοί και τι πιστεύετε ότι θα έπρεπε αλλάξει για τη βελτίωση / ενίσχυση των παρεχόμενων υπηρεσιών ;

5

Υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα κριτήρια για την ένταξη των αποφυλακισμένων στα προγράμματα/δράσεις του φορέα σας; Ποια είναι τα κριτήρια αυτά ;

6

Ποιο είναι το προφίλ των αποφυλακισμένων που έρχονται στο φορέα σας (ηλικιακή ομάδα, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, κατηγορίες αδικημάτων) ;

7

Ποια είναι τα συχνότερα αιτήματα για τα οποία απευθύνονται σε εσάς οι αποφυλακισμένοι;(πχ για αναζήτηση εργασίας, στέγης, ψυχολογική υποστήριξη, οικονομική στήριξη κτλ).

8

Μετά την ένταξη τους σε κάποιο πρόγραμμα οι ωφελούμενοι έρχονται σε σταθερή βάση στο φορέα ή εγκαταλείπουν και δεν το ολοκληρώνουν ;

9

Από την εμπειρία σας, ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την επανένταξη των αποφυλακισμένων (εργασιακή, εκπαιδευτική, κοινωνική επανένταξη) ;

10

Ποια είναι η άποψή σας σχετικά με τις διαστάσεις (ποσοτικές/ποιοτικές) της υποτροπής των πρώην κρατούμενων ;

11

Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζετε κατά την υλοποίηση των δράσεων/προγραμμάτων που πραγματοποιεί ο φορέας σας ;

12

Ποιες αλλαγές πιστεύετε ότι θα έπρεπε να γίνουν στην μετασφρονιστική πολιτική για να μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά η προοπτική της κοινωνικής επανένταξης των αποφυλακισμένων;

13

Με ποιους από τους παρακάτω φορείς συνεργάζεστε για την εκπόνηση και την υλοποίηση προγραμμάτων ;

Με την κεντρική διοίκηση	
Με τους επίσημους φορείς επανένταξης	
Με συναρμόδιους φορείς	
Άλλος φορέας (αναφέρατε)	

14

Κατά τη γνώμη σας, προετοιμάζεται το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο ώστε να υποδεχθεί τη συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού; Αν ναι, με ποιους τρόπους; (ημερίδες, ενημερωτικά σποτ κ.ά.)

15

Έχετε προγραμματίσει την εκκίνηση νέων προγραμμάτων/δράσεων ή υπηρεσιών στο άμεσο μέλλον ; Αν ναι, αναφέρετε ενδεικτικά.

16

Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ανάγκη που δεν καλύπτεται έως σήμερα και κρίνετε αναγκαία για την υλοποίηση νέων προγραμμάτων ή δράσεων επανένταξης των αποφυλακισμένων; Περιγράψτε μας τις προτάσεις σας.